

RUSUTJÄRVI – SIIPPOO KOTISEUTUPOLKU

Opas omatoimiselle retkelle kulttuurihistoriaan

Etukannen kuvat
 Ilmakuva Mikkolasta ja Eskolan peltoisaisema
 Takakannen kuva: Sippoon Alkylä
 Kannet ja 2. sivu Sari Rinne graafinen suunnittelu
 Taitto ja paino Painojuusit, Kerava 2021
 Kotsiseutupolku Heikki Simola, Tuusula

Rusutjärvi:

1. Akenkujja, Åke Winqvist
2. Pienten koulu
3. Tilkeri, Arvo Tigerstedt
4. Metsäpirtti
5. Perustietoja Rusutjärvenestä
6. Sotilasranta ja vanhat kulkutiet
7. Kauko
8. Järvelä
9. Envalds, pappila
10. Tilloinlahti, luistelua, kalastusta ja jääbisnestä
11. Mikkola
12. Reuna
13. Mahlamäki
14. Sähköä ja tanssia
15. Ryhymäkylä; talojen jakautuminen ja suurpalo
16. Kokkoranta
17. Peitola-Rusutjärven Ratsutila
18. Sorsa Sepämmässä
19. Rusutjärven koulu
20. Rusutjärven kaupat
21. Katilla
22. Leppäranta
23. Lauri
24. Isonittyy, Tuusulan laajin peltoalue
25. Kivisilta
26. Varsanoja
27. Tienhaara

Sippoo:

28. Neljän kylän rajakivi, Ristikivi
29. Kyliänpää
30. Tynelilt
31. Töyvä
32. Päivölä
33. Nummi-Mattila
34. Ryhymäkylän historiaa
 – Sippoo liitetään Tuusulaan
35. Tapani ja Rauhämäki
36. Torppi ja Heinilä
37. Mattila
38. Heikkilä
39. Mäkikylä

KOTISEUTUPOLUILLA TUUSULA TUTUKSI

Historiasta juuret

Kotiseutupolkuun on koottu alueittain kiinnostavia kohteita, joihin on helppo tutustua myös omatoimisilla retkillä. Se on lähimatkailua parhaimmillaan. Kotiseutupolulle voi lähteä, vaikka pyöräillen Vanhaa Hämeentietä – nykyistä Paijalannummentietä, josta Rusutjärven kylätielle on satoja vuosia käännetty. Kotiseutupolulla voi kiireen unohtaa, eteen aukeavat kauniit järvi- ja maanviljelymaiset sekä idylliset vanhat aittarakennukset.

Historiasta löytyvät tuusulalaistenkin juuret. Tarvitaan identiteetin ankkureita, joiden avulla ihmiset kiinnittyvät kotiseutuunsa. Maanviljelyskulttuuri on Tuusulan vanhinta kulttuuria. Sitä voi vielä aistia Tuusulan kauneimmissa maalaismaisemissa Rusutjärven ja Siippoon kylissä.

Nurmijärvi mainitaan Helsingin pitäjän kappelina vuonna 1558 ja siihen kuuluivat suomenkieliset kylät nykyisestä Tuusulasta: Siippoo, Nahkela, Hyrylä, Lahela, Rusutjärvi, Paijala ja Ruskela.

Kun Tuusulan pitäjä syntyi 22.7.1643, Siippoo jäi yllättäen Nurmijärveen, ainoana kylänä Palojoen itäpuolella.

Suomen valtiollisen itsenäisyyden juuret juontavat satojen vuosien ajalle. Ruotsin suurvalta-aikana aikana saatiin länsimainen sivistys ja hallinto kehittyi ylhäältä johdetuksi valtiojärjestelmäksi, jossa kruunu ja kirkko tukivat toisiaan. Sotarasisus oli valtava köyhässä maassa – vasta autonomian aikana helpotti.

Lainaan akateemikko Päiviö Tommilaa: ”Joka kylästä, miksei jokaisesta ihmisestäkin pitäisi kirjoittaa. Paikallishistorian suuri vahvuus ja kiinnostavuus on se, että voi mennä henkilöhistoriaan.”

Rusutjärvi

Kirjalliset historiatiedot alkavat 1500-luvun puolivälistä: veroluettelot, kirkonkirjat, käräjöpöytäkirjat ja sotaväen asiakirjat.

Vuosisatojen aikana on käräjäyty kylien rajoista monta kertaa. Pahin rajariita oli Raalan kartanon herraksi tulleen majuri Bergin kanssa 1644. Hän haastoi Rusutjärven ja Siipoon isännät käräjille ja vaati lisämaata kartanoonsa. Tähän verta vaatineeseen rajariitaan palataan.

Rusutjärven kahdeksan kantataloa ovat rekisterinumerojärjestyksessä: 1 Sorsa, 2. Kauko, 3. Envalds (pappila), 4. Mikkola, 5. Eskola, 6. Lauri, 7. Ollila, 8. Katila. 1800-luvun alussa Rusutjärvellä oli vielä kaksikielisiä taloja: Kauko, Katila, Eskola, ja Mäkelä, mutta sata vuotta myöhemmin enää Kaukossa ja sen puolikkaassa Järvellässä.

Taloissa tuotettiin lähes kaikki elämisen edellytykset. Kukin osallistui siihen voimiensa ja kykyjensä mukaan. Vanhukset ja lapset olivat kesällä mukana peltotöissä, sairaat ja vammaiset hoidettiin kotona. Sairaudet ja sodat vaativat veronsa ja lapsia syntyi vastavasti paljon. Kaikki tähtäsi talon menestykseen ja hengissä pysymiseen.

Keskiajalta lähtien maanviljelyksessä oli vallalla sarkajako eli viljelysmaat oli jaettu taloille saroittain tasapuolisuuteen pyrkien, laajat metsät olivat yhteisiä. Tämä taas pakotti ns. vainiopakkoon eli talojen oli muokattava, kylvettävä ja korjattava samanaikaisesti, mikä ei kannustanut raivaamaan lisää peltoa. Oltiin siis yhteisomistuksessa ja omaa oli vain pihapiiri. Talolla oli myös kunnia-asia omistaa paljon pytinkejä, se oli myös vaurauden merkki. Oli siinä olemista ihmisillä – talonväen lisäksi samassa tilassa piit ja rengit sekä kaikki eläimet sulassa sovussa.

Kruunun asetuksen määräyksellä isojaosa 1700-luvulla luovuttiin sarkajaosta ja yh-

Isojaon päälinjat nykykartalla: A = Ollila, B = Sorsa, C = Katila, D = Eskola, E = Lauri, F = Mikkola, G = Kauko, H = Pappila. A. Nickin laatima kuva Rusutjärvi-kyläkirjasta

distettiin talojen peltoalueita isommiksi lohkoiksi sekä kannustettiin pellon raivaukseen.

1. Åkenkuja, Åke Winqvist

Edettäessä Rusutjärventietä 300 metriä lähtee oikealle Åkenkuja, jonka kunta on nimennyt Tuusulassa monipuolisesti vaikuttaneen everstiluutnantti Åke Winqvistin (1913–1983) mukaan. Hän oli lähtöisin Hyrylän Peltolan tilalta kuten veljensäkin Mannerheimristin ritari Rolf Winqvist. Åke Winqvist palveli tykis-

töupseerina Hyrylässä 1940- ja 50-luvulla. Ratsastus ja kotiseutu olivat hänelle läheiset. Winqvist oli useine tehtävineen Tuusulan Ratsastajien kantava voima. Monien kunnallisten, seura- ja järjestötehtävien lisäksi hän osallistui aktiivisesti kotiseututyöhön Suur-Tuusulan historiatoimikunnassa. Åke Winqvistin viimeinen, v. 1970 rakennettu punatiilinen kotitalo näkyy Rusutjärventielle pellon ja kuusiaidan takaa. Talo rakennettiin vanhan talon tilalle, jonne Winqvistit muuttivat v. 1949. Talon omistaa nyt hänen poikansa Kurt Winqvist. Hän on yhdessä naapurinsa kanssa ostanut Järvelän talosta pari hehtaaria peltoa järvimaiseman turvaamiseksi. Kurt Winqvistin pellolla on Tiikerinimi, kuten muuntoasemallakin. Miksi, se selviää kohta.

2. Pienten koulu

Heti Åkenkujan risteuksen jälkeen on Airala-kiinteistö, joka on periytynyt Teräskallion suvussa. Tien laidassa on vanha mansardikattoinen talo. Sen pääpiirteisellä paikalla on ollut vuosisadan alussa matala harjakattoinen talo, jossa on ollut seurakunnan ylläpitämä pienten koulu 1900-luvun alussa.

Opetuksessa noudatettiin kirkkoneuvoston pöytäkirjan 1.8.1910 mukaan seuraavaa

lukujärjestystä: lukeminen 6 t, uskonto 4 1/2, kirjoitus 6, laskento 2 1/2, laulu 2 t, piirustus 1, oikeinkirjoitus 1, havainto-oppi ja maantieto 1 = 24 viikkotuntia. Alakoulu oli Pajjalan ja Rusutjärven yhteinen ja 1.8.1920 seurakunta luovutti vastuun pienten koulusta kunnalle. Elämää alakoulussa kuvaa hyvin ote opettajatar Rantakarin toimintakertomuksesta vuodelta 1918:

Koulurakennuksessa on vain kaksi pientä huonetta: leveys 4 m 60 cm, pituus 5 m ja korkeus 2 m 10 cm, siitä vielä muurin tila 1 m 75 cm molempia päin. Ruokamme on keitetty pappilan renkituvassa. Kerrassaan virkistävää sinne matkata 200 m. Ruuaksi on tarjottu 2-3 kertaa velliä. Toisina päivinä hernesoppaa, liha-perunasoppaa, luusoppaa ja kokonaisia perunoita. Lapset ovat saaneet syödä vatsansa täyteen. Oppilaista on 15 maksanut ruuan rahassa, 6 oppiperunoissa, nim. puoli kappa viikkoa kohden. 8 oppilasta ei ole halunnut syödä. Rusutjärven pikkukoululaisten puolesta lausun Koulukeittiöyhdistykselle monet lämpimät kiitokset uhrautuvasta työstänne vähävaraisten lasten hyväksi.

3. Tiikeri, Arvo Tigerstedt

Tiikeri asui nykyisellä Keravan kaupungin omistamalla Kesärinteellä pitkiä aikoja 1931

Kesällä näkyy Tiikerin talo, jonka molemmat puolet on Keravan kaupungin suunnittelema laajennus. Tiikerin aikana talon etusivulta nousi toisen kerroksen kaksikaarevia kiviportaita pitkin. Kesäretkin nuoret leirinsä aloituksessa 8.6.2020. Kuva Heikki Simola

lähtien. Tiikeri on Suomen tunnetuin urheilu-
piirtäjä Arvo Tigerstedt (1899 Helsinki – 1969
Tuusula).

1950-luvulla Tiikeri rakennutti toiveiden
mukaisen erikoisen omakotitalon tontin poh-
joisreunalle erotettuun Lahtela-kiinteistöön,
jota kutsuttiin Bungalowiksi. Erikoiseen ta-
loon kuljetettiin flyygelikin toisen kerroksen
ikkunasta. Koko talokin suunniteltiin Helsin-
gistä puretun turkisliikkeen ikkunan ympä-
rille. Bungalow on nyt yksityisomistuksessa
omistajina Alstes ja Autioniemi. Remontin yh-
teydessä löytyi laudanpätkälle timpurinky-
näällä tehty kirjoitus: Tämä työ alkoi 8/12. 53,
työntekijöiden (9) nimet ja allekirjoittajana
24.2.54 rakennusmestari Tapio Huttunen.

Kurt Winqvist on konertonuorukaisena vuosikaudet Tiike-
rin lähettinä – vanhassa ja uudessa talossa.

*Rakennushistoriaa on löytynyt ja ra-
kentäjissä on varmaan tuttuja nimiä
jälkipolvillekin. Kuva Antti Alstes*

*Tiikerin vesivärimalaalaus Till Min Lilla Granne
Kaukon talon maisemasta. Kuva Siv Winqvist.*

Pari kertaa viikossa piirrokset toimitettiin Hä-
meentien varteen Helsinkiin meneviin bus-
seihin. Helsingin Sanomien urheilu-toimi-
tuksen johtaja oli käsenyt lähettin bussia
vastaan piirrokset noutamaan. Kello 18.00
vuoro oli hämeenlinnalaisen A. Airikkalan ja
klo 18.40 vuoro oli tunnetun tamperelaisen
V. Paunun. Palkkaakin sisarukset saivat lähe-
tin töistä 20–50 silloista markkaa ja tikkuka-
ramellin. Tiikeri oli herrasmies ja hänen kans-
saan asui pitkiä aikoja myös hovimestariksi
kutsuttu Martti Nyman, joka oli töissä TVH:lla.

Tiikeri oli taitelija. Hänen talossaan oli av-
ra vino sisäkatto ja ruokailuhuoneessa Paavo
Tynellin valaisin ja huoneissa arvokas kalus-
tus. Talon atmosfääri teki Siv Winqvistiin läh-
temättömän vaikutuksen. Siitä muistona on
myös Tiikerin lahjoittama taulu lähetettytön
nimipäivänä.

Tiikerin sisarelle erotettiin tontin eteläosasta Lahtisen huvilana tunnettu kiinteistö, joka on nykyään Paasikiven Nuorisokylän Säätiön kesäkotina.

Tiikeri piirsi urheilusta Helsingin Sanomiin vuoteen 1957 asti, peräti 30 vuotta. Tiikeri on samaa kuin pilapiirtäjä Kari Suomalainen poliitikalle. Tiikeri oli 1920-luvulla monipuoli-

Tiikerin piirros Tuusulanjärven ympäriajosta, jota Sibeliuskin seurasi. Kuva Klaus Winqvist

nen kilpaurheilija ja maaotteluedustaja. Pahin kilpakumppani korkeushypyssä oli Urho Kekkonen. Tiikeri piti häntä niin ketkuna, ettei kertoman mukaan päästänyt häntä syntymäpäivilleen, kun presidentin kanslia vierailua suunnitteli.

Tiikeri ja hänen koiransa Hannibal nähtiin usein kävelyllä puku päällä ja Panama-hattu päässä pappilan rovasti Karhun kanssa. Herrojen kuultiin käsitelleen syvällisiä elämäntarkastomusasioita – Karhu pölyytti urheilua ja Tiikeri kirkkoa.

4. Metsäpirtti

Turaniementie johtaa järven itärantaa Metsäpirtille. Turaniemi-nimestä on monia selityksiä. Paikallisten kertoman mukaan nimi tulee järven itärannan vedenalaisesta hiekkaharjanteesta, johon kerääntyy tuulen kuljettamaa roskaa paikkaan: Metsäpirtistä noin 50 m pohjoiseen. Toivo Vuorelan Kansanperinteen sanakirja: Tura on kuusen- tai katajanhavuista tehty kalojen kutupaikka, jonka viereen pyy-

dykset on laitettu. Tuusulan historiateoksessa Jaakko Sarkamo päättelee samaa.

Turaniementien nykyisen linjauksen järven puolen maat ovat Rusutjärven Järvelän talon rantapellosto lohkottu mökkitonteiksi. Oikealla puolella tietä ovat Pajjalan kylän puolella Kesärinne ja Metsäpirtti. Tie jatkuu Hämeentielle historiaa muistaen Envallintienä.

Voidaan sanoa, että 1800-luvun lopulla oli tsaarivallan aikana tyyntä ennen myrskyä. Korkean tason helsinkiläiset metsästäjät perustivat 1898 ”metsästyksenhoitoyhdistyksen”, Thusby Jaktvårdsförening, tarkoituksena metsästää ja hoitaa riistaa. Rusutjärven – Siipoon – Nahkelan laajat peltoalueet olivat hyvää peltopyyrymaastoa ja Tuusulanjärven luhtainen eteläpää oivallista sorsastusvettä. Palkattiin myös riistanvartija, rakennettiin vielä nytkin jäljellä oleva riistanvartijan talo, metsästäjille metsästysmaja ja koirille tarhat. Navetta ja saunakin rakennettiin ja vuonna 1906 ostettiin 1.5 ha maata Koukun tilalta, kiinteistö sai nimen Metsäpirtti.

Metsäpirtin leirikeskuksessa on säästynyt vanha metsäpirtti vasemmalla ja riistanvartijan talo keskellä. Kuva Heikki Simola

Jäsenkunnan korkea-arvoisuudesta ker-
too muun muassa nimet: Fazer, Herlin, Ahl-
ström ja Mannerheim. Riistanistutusten tu-
loksina mainittakoon fasaanit ja rusakot.
Tuusulan Metsästysyhdistyksen toiminta hii-
pui 1950-luvulla ja tilalle tuli kylien metsästys-
seuroja. Metsäpirtti päättyi Tuusulan kunnalle
1965 ja myöhemmin rakennettiin nykyinen
leirikeskus. Historian havinaa voi vierailija ais-
tia, kun tietää ketkä ovat vierailleet kahdessa
vanhassa säilyneessä rakennuksessa.

5. Perustietoja Rusutjärvestä

Rusutjärvi on pieni, matala, rehevä ja ruskea-
vetinen humusjärvi, 133 hehtaaria ja keskisy-
vyys vain parisen metriä. Rusutjärvi on jakama-
ton eli osakaskunta (noin 600 osakasta) päättää
järveen liittyvistä asioista kuten ruoppauksista,
niitoista ja vuokrattavista venepaikoista.

Vesistönsuojeluun on pyritty vuosikym-
meniä, joskin veden pinnan säätelyssä on
kiistojakin riittänyt. Järven korkeusasema on
45,7 m merenpinnasta ja se on noin 8 m kor-
keammalla Tuusulanjärveä, jonne vedet las-
kevat Vuohikkaanojaa, jonka loppuosa tun-
netaan Haukkalanojana. Rusutjärveen laskee
kolme suurempaa puroa, Kolistimenoja, Kir-
jokallionoja ja Rusutjärvenoja. Rusutjärven
itärannan harjualue on tärkeä pohjavesialue,
joka lähteistä järvi saa vettä. Alueella sijait-
see myös Keski-Uudenmaan Vesi -kuntayh-
tymän vedenottamo. Ennen vedenottamon
tuloa Rusutjärven vesi vaihtui tehokkaasti
itärannan lähteiden tuoman pohjaveden an-
siosta. Kun talousvettä alettiin pumpata voi-
makkaasti, niin siitä syntyi ongelmia. Siksi
Päijänne-tunnelista johdetaan nykyisin raa-
kavettä pohjaveden tekoalueelle Rusutjärven
vedenottamolle yhtä paljon, kun talousvettä
toimitetaan kuntien verkostoon.

Vesistönsuojelun tarpeisiin rakennettiin
lisäksi sekä putkiyhteys Tilloonlahteen että
avo-ojayhteys koulurantaan. Luonnollinen
järviveden vaihtuvuus on noin kerran vuo-

nessa ja Päijänne-tunnelista johdetun lisäve-
den avulla lähes kaksi kertaa vuodessa. Päi-
jänne-tunnelista johdetulla lisävedellä on
onnistuttu alentamaan fosforipitoisuutta,
parantamaan happitilannetta sekä vähen-
tämään levien kasvua järvestä. Vesi on myös
kirkastunut.

6. Sotilasranta ja vanhat kulkutiet

Sotilasrannan tie on nyt suljettu puomilla.
Rusutjärventien vanha ja oikaistu tienpohja
näkyvät hyvin. Sotilasrannalla oli ainakin sata
vuotta varuskunnan hevosten uittopaikka,
jossa uivat niin hevoset kuin miehetkin. Hel-
singin Ilmatorjuntarykmentillä oli seurakun-
nan myöntämä käyttölupa 40 vuoden ajan
ja ranta oli myös henkilökunnan perheiden
suosiossa. Järven rantaan koristaa komea ter-
vavaleppäriivistö.

Satoja vuosia on rantaan tultu kesäisin
veneillä ja talvisin jalan tai hiihtäen. Jäätietä
on kuljettu hevosreellä kirkolle ja kaupoille.
Vuosikymmeniä jäätie oli käytössä erityises-
ti tukinajossa Rusutjärven koulun rannasta
Tuusulan sahalle Koskensillalle, jolloin vältet-
tiin jyrkät Mikkolan ja Kaukon mäet. Viimeksi
Sotilasrannassa lastattiin autojen lavoille jäi-
tä. Maitotilat tarvitsivat maidon jäähdyttä-
miseen kesäisin jäitä. Kuorma-auton lastaus
kesti nopeimmillaan vain 3–4 minuuttia. Jäi-
tä vietiin karjatiloille myös lähikuntiin.

7. Kauko

Kyläkeskuksen ryhmäkylästä on ollut kes-
kiajalta alkaen erillään kaksi kantataloa: Kau-
ko Rek: no 2 ja Envalds Rek: no 3.

Hämeentieltä tullessa Rusutjärventien
ensimmäisellä mäellä ovat Kauko, Järvelä ja
Rusutjärven entinen pappila. Ennen vanhaan
tie kulki pihojen läpi, talot olivat järven puo-
lolla ja navetat toisella puolen tietä.

1900-luvun alussa Kaukon vanha päära-
kennus purettiin ja uusi tehtiin tien toiselle

puolelle osin vanhoista hirsistä. Vanha Kaukon aitta on muistona tien järven puolella. Myös ikkunoita ja ovia kierrätettiin, joten nykyihmisten pitää kumartaa, etteivät lyö päätänsä vanhasta tuvan ovesta tullessaan.

Kaukon Fallströmit suomensivat sukunimensä talon mukaan Kaukoksi. 1950-luvulla Emil ja Lyyli Kauko myivät talon Martti Mattilalle ja muuttivat eläkepäivikseen järven itärannalle Turaniemeen, jossa asuu nyt kasvatitytär Elina ja Veikko Munukka. Toiset Kaukon veljekset viettivät perheineen kesä Turaniemen rantaan rakennetuilla mökeillään. Kaukolla isäntänä on nykyään Eero Mattila, Martin nuorin poika. Kauko tunnetaan nykyään luomumarjatilana.

8. Järvelä

Kaukon kantatila on jakautunut viimeksi vuonna 1906 ja toisen puolikkaan nimeksi tuli Järvelä. Sen punainen päärakennus on edelleen Fallströmien omistuksessa tien jär-

ven puolella. Järvelän entinen navetta on tien toisella puolella ja vanha sauna järven rannassa. Järvelän Fallströmit ovat pitäneet entisen nimensä, vaikka kieli on vaihtunut ruotsista suomeksi.

Järvelä oli Yleisradiolähetysten alettua 1929 suosittu kyläilykohde. Järvelän talon poika ja pappilan peltojen vuokraviljelijä Jalmari Fallström rakensi kidevastaanottimia. Niiden kuulokkeiden käyttäjillä oli oikein kuunteluvuorot, erityisesti Mäntsälän kapinan uutisten aikaan 1932.

Talo siirtyi Kaisa ja Tyyne Fallströmin jälkeen veljenpojan pojalle Jari Fallströmille ja tämän kuoltua pojalleen Mikalle.

9. Envalds, pappila

Tuusulan kappalaiselta puuttui virkatalo. Envaldsin talo oli ollut huonolla hoidolla ja viljelijä irtisanottiin kruununtilalta. Kuningas vahvisti kappalaisen virkatalon syntymisen 25.4.1734.

Järvelän kunnostettu päärakennus nykyasussaan. Kuva Heikki Simola

Kauko ja Järvelä 1950-luvulla, oikealle erkanee pappilaan pihatie. Kuvapostikortti Markku Mattila

Rusutjärven pappila myytiin yksityisomistajille vuonna 2018. Kuva Tuusulan srk

Kappalaiset seurasivat toinen toistaan ja toivat kylään kehitystä. Rusutjärven pappilassa oli puutarha jo 1780-luvulla. Nahkelasta koulutielle lähtenyt Simon Jusselius tuli kappalaiseksi ja perusti ryytimaan. Perunan viljely alkoi 1800-luvulla. Muut talot seurasivat pappilan esimerkkiä puutarhan marjapensaiden, hedelmäpuiden ja kukkien istuttamisessa. Rusutjärven vanhat pappilat olivat vuosilta 1734 ja 1858.

Markku Vuoristo kertoo: *Vanhan pappilan purkamisesta ja rakennusjätteiden siivoamisesta ja poiskuljetuksesta oli tarjouskilpailu, jonka halvimman tarjouksen tehnyt Rusutjärven sahan omistaja Paavo Vuoristo voitti. Rakennus oli hirsirinkoinen ja hirret sahattiin lankuiksi ja laudoiksi, osasta tuli hienoa punahonkaista lautta. Minun tehtäväni oli 1960-luvun alussa 12-vuotiaana poikana repiä naulat vanhoista hirsistä ja laudoista ja putsilla vanhat tiilet muurarinvasaralla. Kaikki mahdollinen purettiin ehjänä ja uusiokäyttöön – kierrätystä parhaimmillaan.*

Viimeisin pappila rakennettiin v. 1955 alun perin kirkkoherra Sulo Verner Vaaran tauksen eläkeasunnoksi, mutta hän suostui asumaan siellä vain vuoden. Kun rakennus sitten vapautui, sinne muutti Keravan pappilasta rovasti Juho Karhu taloudenhoitajineen. Näin jatkui jälleen kappalaisen pappilan perinne, milloin kappalaisen, milloin muun papin tai diakonissan, lehtorin, nuoriso-ohjaajan virka-asuntona seurakunnan tarpeitten mukaisesti.

Pappilan pitkäaikaisina asukkaina olivat kirkkoherra, rovasti Hannu Hartala ja kanttori Erja Hartala lapsineen, 28 vuoden ajan, aluksi virka-asunnossa ja kun kirkossa siirryttiin kokonaispalkkaukseen lopulta vuokralaisina aina vuoteen 2016, jolloin seurakunta teki päätöksen molempien pappiloittensa myynnistä. Myyntipäätökseen sisältyi myös ranta-sauna. Pappilanniemi rantapeltoineen jäi seurakunnalle.

10. Tilloonlahti

Luistelukenttä Rusutjärvellä

Sven Väiniö oli legendaarinen urheilumies ja kauppias Koskenmäeltä (1891 Helsinki - 1977 Tuusula).

Helsingin Sanomat (23.11.1963) kirjoittaa: *”Pikaluistelujoiden olympialeiri jatkuu Rovaniemellä. Sitäkin ilahduttavampaa on se, että Helsingin Luistinkiitäjät on tarttunut heti mahdollisuuksien tullen päästä tyyliharjoitteluun Rusutjärven jäälle, mikä on luistelijoiden mukaan kerrassaan peilimäisessä kunnossa.”*

Rusutjärvellä oli 400 metrin rata, joka oli jäädytettyä joka talvi. Sitä hoiti seuran varapuheenjohtaja Sven Väiniö. Kentällä oli moottoripumppu kastelua varten, lämmitettävä koppi Järvelän rannassa sekä valonheit-

Svenka luistelemassa Rusutjärvellä 1951.

timet radan valaisemiseksi. Kuumat makkarat ja kahvit olivat tapahtumapäivinä tarjolla. Talouskaupan henkilökunnalla talkoita riitti. ”Svenkan tallissa” Rusutjärvellä ovat luistelleet myös olympiakultamitalistit Clas Thunberg ja Kaija Mustonen.

Luistelijoille oli myös majoitusta tarjolla Eskolan talossa, jonka emäntä Anja Lehtinen muistaa salin lattialla yöpyneen luistelijoita ja Svenkan hauskat jutut, joita hän säesti rai-kuvalla naurulla ja löi voimallisesti kättä polveen. Legendaarisen Tuusulan Voima- Veikkojen kunniapuheenjohtajan tarinaan voi tutustua osoitteessa www.virtuaalituusula.fi (siirry etusivulta kohtaan tulostettavat koti-seutupolut).

Jääbisnes

Matti Oksanen ja Markku Vuoristo muistelevat jääbisnestä. Maitotilat tarvitsivat maidon jäädyttämiseen kesäisin jäitä. Jäät säilöttiin tiloilla purukasoissa, joissa ne säilyivät hyvin koko kesän. Kaupallisen jäännoston aloitti ensimmäisenä Eskolan isäntä Toivo Raita Tilloonlahdella ja Toivon kuoltua toimintaa jatkoi Tapio Raita. Sitten Sorsan Toivo Oksanen ja Peltolan Toivo Rinne aloittivat jäännoston koulun rannassa, mutta Toivo Rinteen

kuoltua toiminta siirtyi sotilasrantaan. Nostokalusto kehittyi tehokkaaksi kyläseppä Kaitilan Kalevin eli Kalevi Mäkelän taidokkaissa käsissä. Jääsaha sahasi palat määrämittäisiksi ja elevaattori oli nopea kone lastauksessa. Kuorma-auton lastaus kesti nopeimmillaan

Sähkövoimalla käyvä jääsirkkeli puukelkassa, Toivo Raita sahaa. Kalevi Mäkelän tekemällä jääelevaattorilla jäät nostettiin Toivo Raidan Hopan lavalle. Auto on Ford V8 vuosimallia 1940, joka tunnetaan myös Hävittäjävoortina. Kuvat Anja Lehtiseltä

*Armas Niemelä ja Paavo Vuoristo kalamiehinä Tilloonlahdella.
Kuva Heikki Niemelältä*

vain 3–4 minuuttia. Jäitä vietiin karjatiloilte aina Mäntsälää ja Sipoota myöden sekä Nurmijärven ja Hyvinkään suuntaan. Myös Keravalle Elannon meijeriin, LSO:n teurastamoon sekä Valion meijeriin Pitäjänmäelle toimitettiin jäitä autokuormittain. Helsingiläiset ravintolat kuuluivat myös asiakkaisiin. Toivojen jääbisnes suli kylmälaitteiden vallattua alan 70-luvulla.

Kilpailu kahden jäämyyjän kanssa sai myös huvittavia piirteitä. Kun toinen ”Toivo” sai kuulla, että naapurifirmasta oli elevaattori mennyt epäkuntoon, niin siltä istumalta lähettiin hakemaan Keravalta ”miestä vahvempaa”. Aine toimitettiin pajalle ja elevaattorin kunnostusaika venyi. Näin saatiin kilpailija ”liputettua ulos” muutamaksi päiväksi. Rehellistä ja reilua kilpailua oli jo tuolloin.

Vakavampaa tarinaa jäiden sahaamisesta voidaan lukea vanhasta oikeuden pöytäkirjasta. Joulukuussa 1749 Heikki Laurila ja Erkki Sorsa ottivat jäätä viinanpolton tarpeisiin. Erään helsinkiläisen matkustajan hevonen hukkuu avantoon, jota ei ollut asianmukai-

sesti merkitty. Käräjillä Sorsa ja Laurila väittivät, että avanto ei ollut paikassa, jossa yleensä liikuttiin. Käräjillä jäännostajat tuomittiin korvaamaan hevosen hinnan.

Markku Vuoristo muistelee lapsuuden lehmipaimenen ja kalastajankin uraansa 1950-luvulla. Uraa hän on myöhemmin tehnyt autoilijana. Opit ovat itäneet Paavo-isän mukana ja taidot karttuivat myös kotijärven jäärata-ajoissa.

Tilloonlahden kohdalla, tien toisella puolella oleva suo oli aikanaan niin vetinen, että siellä pääsi sauvomaan veneellä. Siellä minulla ja Raidan Vilholla oli katiska, jolla sai ruutanoita. Nuorena poikana vein lehmät aina tietä pitkin ja siitä suon yli laiturille. Kuumina kesäpäivinä lehmät tahtoivat jäädä pitkäksi aikaa uimaan Tilloonlahteen tien vieren, tai eihän ne mitään uineet, kunhan kahlasivat ”käsipohjaa” niin kuin minäkin ennen kuin opin uimaan. Nytemmin Markku Vuoristo on seurannut lähinnä vierastyöläisten kalastusta rannassa olleelta ruoppausponttoonilta. Sen vieressä on myös hevosia uitettu vesivalmennuksessa.

Mikkolanmäki

1) Kari Vaittisen liikuteltava ponttooni, jolta on tehty kaivinkoneella ruoppauksia 2) Mikkolan tilakeskus 3) Reuna 4) Mahlamäki 5) Muuntamo ja tanssilato 6) Saha. Google Earthin pohjalle piirtänyt Sari Rinne.

11. Mikkola

Mikkolan isännäksi tuli 1840-luvulla August Rosenberg Sorsan talosta ja talon emännäksi Stiina Loviisa Olli Ollin talosta. Isäntä August kuoli koleraan 1853. Heidän tyttärensä Augustina Wilhelmiina päätyi emännäksi naapuriin Yli-Eskolan taloon. Myöhemmin leski Stiina Loviisa avioitui Palojoelta kotoisin olevan Gabriel Viitasen kanssa ja heidän tyttärensä Amanda Josefiina Mikkola avioitui Sotungista kotoisin olevan Erland Nybäckin kanssa. Amanda ja Erland ostivat 2/3 Mikkolan tilasta.

Amandan ja Erlandin vanhimman pojan Johan Wilhelm Nybäckin aikana sukunimi suomennettiin Niemeläksi 1906. Mies tunnettiin yleisesti Mikkolan Villenä. Venäjän armei-

jan kutsuntojen aikana Ville lähti 1902 Amerikan mantereelle Kanadaan metsätöihin ja rautateitä rakentamaan.

Kotiinpaluun aika koitti, kun Mikkolan tila tarvitsi uutta isäntää. Raittiusmies Toivo Reiman Saviolta lähti pelastamaan suomalaisia viinan kiroilta ja sai tehtäväkseen viedä sanaa Villedelle kotiinpaluusta. Ville palasi Mikkolan isännäksi 1912 ja avioitui Hausjärveltä kotoisin olevan ja myös Amerikassa siirtolaisena olleen Alma Kauppalan kanssa.

Sisällissodan aikana Ville vangittiin. Ehkä hevosvaljaiden korjauttamiset pelastivat Villen hengen, kun suutari Männikkö vapautti hänet yön pimeyteen varuskunnan vankilasta.

Mikkolan uudisrakennus valmistui 1920 ja on nykyään väriltään keltainen. Kuva Heikki Niemelältä

Rakennuksen hirret ovat talossa kolmannen kerran käytössä. Eskolanmäeltä hirret siirrettiin puretusta talosta Mikkolan mäelle tiensuuntaisesti rakennettuun taloon. Myöhemmin samat hirret käytettiin nykyisen talon rakentamiseen.

1930-luvun lama kosketti tuusulalaisia isäntiä, joiden mukana Ville oli takaamassa Nurmisen liiketalon rakentamista Keravalla. Tätä seurasi rakentajan konkurssi ja isännät joutuivat maksumiehiksi. Tila kuitenkin selviytyi tästä.

Sota-aikana tilan työt olivat naisten vastuulla, Alma-emäntä hoiti navettatöitä ja tytär Aune peltotöitä. Veljekset Armas ja Antti palasivat rintamalta haavoittuneina kotiin.

1950-luvulla alkoi maatalouden kehittymisen ja koneellistumisen kausi. Tilan ensimmäinen Ferguson-traktori työkoneineen tuli tilalle 1952.

Villen pojat vastasivat yhdessä tilan hoidosta 1960-luvulle asti, jolloin tila jaettiin puoliksi. Suopelto Kolistimenmäellä jäi Antin viljeltäväksi ja Mikkola jäi Armaksen hoi-

toon. Armas ja Laina os. Kuusivuori avoituivat 1951.

Lypsykarja on muodostanut tilan tuotantosuunnaksi kautta vuosikymmenten. Vuonna 1930 tila liittyi Rusutjärvi-Nahkela-alueen karjantarkkailuun. Tuohon aikaan lehmän maitotuotos oli noin 2700 kiloa vuodessa, kun se nyt on 10 000 kg/v. 1960-luvulla alkoi karjatilojen väheneminen ylituotannon johdosta. Tilat siirtyivät viljanviljelytiloiksi, näin myös Rusutjärvellä.

Heikki ja Raija Niemelä jatkoivat kuitenkin tilanpitoa 1984 edelleen lypsykarjan parissa. Navettaa laajennettiin ja koneellistettiin töiden helpottamiseksi ja tuotannon kehittämiseksi. Rakennettiin viljankuivaamo ja konehalli. Elämä oli jokakesäistä rakentamista. Euroopan Unioniin liittyminen 1995 toi mukanaan paperihommia, tilavalvontaa ja koko viljelykulttuuri alkoi etsiä uusia muotoja ja suuntia.

Heikin nuoruusvuosia hallitsi suunnistus. Jukolan Viesti on juostu kolmen sukupolven voimin. Sitten tuli nuorisoseura Väinölän

Kynnön suomenmestari Heikki Niemelä vuonna 1982 Ypäjällä arvosteluraadin seurattuna. Kuva Heikki Niemelältä

Mikkolan maitotilan maisemia 2000. Ilmakuva taulu talon pirtin seinältä

laajennus ja toiminnan elpyminen. Siinä sivussa koulutauduttiin ammattiin Mustialan opinahjossa ja innostus johti traktorikyntökilpailuihin. Tuloksia syntyi: kolme suomenmestaruutta ja MM-matkat Tasmaniaan ja Zimbabween.

Viljelijän näkemyksiä avarsivat luottamus-

tehtävät ProAgriassa. Sukupolvenvaihdos tehtiin 2015. Juho ja Jaakko Niemelä maatalousyhtymä aloitti Mikkolan tilan viljelyn. Tilanpito jatkuu edelleen lypsykarjan ja kasvinviljelyn parissa, koneurakointi on lisätynä. Maataloudenkin kehitys etenee, uusiin haasteisiin vastaaminen on jokapäiväistä elämää.

12. Reuna

Torpparilain nojalla lohkottiin syksyllä 1919 Reuna-nimellä mäkitupalainen Kaarle Heinolle Yli-Eskolan talollisen Vilho Raidan perintötilasta N:o 5 mäkitupa-alue. Reuna 0.8900 ha on merkitty maarekisteriin 1924 ja sen osti Alfred Keiho vuonna 1929. Kauppias Olavi ja Ulla Keiho omistivat kiinteistön vuoteen 2017 asti, kunnes se myytiin vuonna 2017 Jaakko ja Nea Mustaparralle. Kiinteistön pitkäaikaisena vuokraajana oli ennen myyntiä Kustantamo Reuna.

Keihon suku ja lapset elivät ja nauttivat vuosikymmenet kaupunkilaisina kesien maalaiselämästä. Elämää helpotti puutarhuri ja tarvittava palvelusväki. Heistä tuli rusutjärveläisiä ja he saivat paljon ystäviä järven rannoilta. Lähiruoka oli taattua luomua: maito saatiin Mikkolasta ja kananmunat Mahlamäestä. Tiedot perustuvat Anni Väisäsen os. Keiho kirjoitukseen 6.12.1993: Kesänviettoa Tuusulan Rusutjärvellä Reunan tilalla 1940–1993.

12. Mahlamäki

Markku Vuoristo kertoo: Tuusulan Nahkelan kylästä kotoisin olevan torpparin poika Paavo Vuoristo löysi emännän Rusutjärven Eskolamäeltä. Paavo Vuoristo ja Toini Raita vihittiin vuonna 1946 ja he muuttivat asumaan Toinin isän, Vilho Raidan 1930-luvulla rakentaman pienen talon yläkertaan Mahlamäen tilalle. Vilho oli jättänyt Eskolan tilan poikansa Toivon ja hänen vaimonsa Kertun hoiteisiin ja asui itse vaimonsa Ellin kanssa pikkutalon alakerrassa. Nykyinen talo on rakennettu osittain entisen pikkutalon kohdalle. Paavo aloitti yrittäjähenkisenä ja toimeliaana miehenä monimuotoista yritystoimintaa. Paavo sai lankomieheltään Toivolta Eskolan sirkkelisahan laitteiston ja aloitti sahaustoiminnan vuonna 1947. Sahatulle puutavaralle oli kova tarve, koska Rusutjärven suurpalo oli polttanut koko kyläkeskuksen vuonna 1945. Saha siirtyi uusiin konein ja laittein nykyiselle paikalleen vuonna 1959. Siinä sivussa Paavo viljeli

Reunan laajennettu ja remontoitu päärakennus nykyasussaan. Kuva Jaakko Mustaparta

Paavo Vuoristo keskellä sahurina, edessä sahatyömies Mauno Virtanen ja takana kesäsahuri Pasi Lehtinen. Mahlamäen talo ja navetta-viljankuivaamo.

pientilaa ja piti puutarhaa, hän jalosti omenapuita myyntiin ja omaan käyttöön. Myyntiin kasvatettiin omenoita, mansikoita, viinimarjoja ja karviaisia, marjoja vietiin myyntiin Helsingin kauppatorillekin. Joulun alla alkoi kova joulukuusien keräily hakkuualueilta ja taimikoista, näitä myytiin sitten Helsingin to-

Paavo Vuoristo autoilijan koppelakki päässä ja Markku Vuoristo Oldsmobilien puskurilla. Markku tekikin mittavan uran autoilijana saavuttaen muun muassa perävaunuyhdistelmien taitoajoissa seitsemän maailmanmestaruutta, joista kaksi henkilökohtaista ja viisi joukkuemaailmanmestaruutta aikaväliltä 1982–2002. Kuvat Markku Vuoristolta

reilla. Paavo oli myös keksijä. Suurin keksintö oli öljynkeräyslautta, merien ja vesistöjen öljyonnettomuuksiin. Öljynkeräyslauttaa alkoi valmistamaan Haatotuote.

Paavo jäi eläkkeelle 1990-luvun alussa. Talossa on nyt uudet omistajat ja sahan Toini lahjoitti vuonna 2002 veljenpojalleen Riku Raidalle, joka jatkaa siinä pienimuotoista sahaustoimintaa.

Sahan vieressä ollut varastorakennus tehtiin vanhan pappilan puutavarasta. Ulkoseinät pappilan vanhaa vuorilautaa ja varaston katto tehtiin pappilan vanhoista kattotiilistä.

14. Sähköä ja tanssia

”Ukko (Emanuel) Löfberg” perusti Keravan asemaa vastapäätä 1904 Keravan Mylly- ja Puujalostus Oy:n ja sillä oli pieni höyryvoimalla toimiva sähkölaitos. Kunnallisen Tuusulan Seudun Sähkölaitoksen historia alkoi vuonna 1918 ja se osti aluksi sähköä Keravalta. Vaihtoehto hankkia vesivoimalla Myllykoskesta tai Nukarin koskesta tuotettua sähköä yhdessä Nurmijärven kunnan kanssa oli myös harkinnassa.

Sähköteknikko Melker Löfberg toimi 1925–1938 sähkölaitoksen piirihoitajana ja

Kulttuurihistoriallisesti arvokas Rusutjärven muuntamo vuodelta 1934. Muuntamon takaa kulkee An-nankorvenkuja, jonka suunnassa oli satoja vuosia kinttupolku Hyrylään. Oikealla Eskolan tanssiladon kulma. Kuva Heikki Simola

hänen suunnitelmiensa mukaan rakennettiin verkot. Nuo komeat valkoiset muuntajat, joita on onneksi muutama säilynyt, ovat sähkölaitoksen johtajana vuosina 1924–1943 toimineen Lauri Lindbergin suunnitteleamia. Pagodikattoisista muuntamoista muodostui sähkölaitoksen tavaramerkki.

Rusutjärvelle saatiin sähkö 20-luvun alussa, Siippooseen vasta 30-luvulla ja katuvalot syttyivät Siippoossa ensimmäisen kerran 24.9.1953. Verkon kehittyessä rakennettiin vuonna 1934 Rusutjärven muuntamo. Sähköverkko on nykyään Carunan omistuksessa ja olisi toivottavaa myös kulttuurihistoriallisten arvokkaiden muuntamoiden kunnossapito.

Eskolan tanssilato sijaitsee muuntamon vieressä ja sahaa vastapäätä. Ladoilla on omat tarinansa, yleensä ne ovat olleet heinän ja viljan varastoja. Eskolan isäntä Toivo Raita sai ajatuksen hyödyntää latoa muutenkin ja keksi, että siellä voisi tanssiakin. Toivo pani paikat puhtaiksi ja lattian liukkaaksi ja myi tansseihin lippuja. Lippurahat käytettiin palokalustohan-

kintoihin. Tapio Rautavaara ja Repe Helismaa olivat nimekkäimpiä esiintyjä tanssi-iltoina.

Tanssimusiikista vastasivat mm. Olavi Oksasen orkesteri Sorsan talosta ja Heikkilän orkesteri naapurikylä Nahkelasta. Nuoret tulivat polkupyörillä tansseihin Palojoelta, Lahelasta, Nahkelasta ja muista lähikylistä. Kuinkas

Olavi Oksasen orkesteri harjoittelemassa Sorsan talon takapihalla emäntä Edla Oksasen valvonnassa. Olavi Oksanen rummuissa. Kuva Matti Oksaselta

sattuikaan, kun punakenkäinen Kerttu-tyttö pyöriineen saapui Palojoelta, niin Toivo-isännän sydän suli jo ennen sotia. Niin tuli Toivosta ja Heimolan Kertusta pariskunta. Tanssi-iltoihin keksittiin myös muuta sopivaa huvitoimintaa latoon. Siellä vedettiin köyttä ja vastakkain olivat eri kylien pojat. Tarina kertoo, että Raidan Toivo oli varsinainen voimamies ja kun hän oli kiinni köydessä niin vastapuolen ”puntti tutisi”. Kuitenkaan aina ei voimalla pärjännyt. Iltamissa oli myös pistooliammuntaa. Kerrankin koko illan paras ampuja oli Veera Piili, hän peittosi koko ukkolauoman. Tanssilato on vuosien saatossa nähnyt nuorten ilakointia, miesten lähdön sotaan, sodasta paluun, Rusutjärven tulipalon ja jälleenrakentamisen. Lato on edelleen osa Eskolan tilaa, jonka omistaa nykyisin Anja Lehminen.

15. Ryhmäkylä, talojen jakautuminen ja suurpalo

Rusutjärven kylällä on vahvat sotilasperinteet Ruotsin vallan ajalta: Katila sotilasvirkatalo, Sorsa, Eskola ja Kauko ratsutiloja sekä Uudenmaan Rakuunarykmentin esikuntamajurin palkkatiloja, Mikkola ja Laurila ratsutiloja.

Kahdeksasta kantatalosta kuusi on sijainnut ryhmäkylässä Ämmäkalliolla (so. Iso-kallio), mäestä käytetään myös talojen nimiä kuten Eskolanmäki ja Ollilanmäki. Kaksi kantataloa Kauko ja Envalds ovat sijainneet omissa ryhmissään Kaukonmäellä.

Talojen jakamista ei sallittu pitkään aikaan, koska kruunu pelkäsi menettävänsä talojen verot, jotka maksettiin keskimäärin parin hehtaarin sarkajakaisen peltoalan tuloilla.

Ryhmäkylän talojen pääpiirteiset paikat reilut sata vuotta sitten: 1) Sorsa 2) Mäkelä 3) Ollila 4) Yli-Eskola 5) Ali-Eskola 6) Mikkola. Google Earthin kartalle piirtänyt Sari Rinne

Rusutjärven ryhmäkylänäkymä vuonna 1929. Vasemmalta etualalla Eskolan lato ja sen takana talojen ulkorakennuksia. Ämmäkalliolla Mäkelä ja sen takana Ollila, Sorsa korkeimpana. Yli-Eskola pilkistää korkean kuusen takaa, 1910-luvulla rakennettu Reiman suurhuvila ja sen takana Ali-Eskola. Vaatimaton Rusutjärventie kulkee riukuaidan vierustaa.

Sama näkymä ennen suurpalloa. Rusutjärventie erottuu selvästi viljelysten keskellä. Kuvaparista näkyy sähkölinjojen kehittyminen. Oskari Reiman rakennuttama uusi talo edessä. Oikealla nykyisen sahan paikalla Eskolan Toivo Raita on kylvämässä. Kuvat Anja Lehtiseltä

Vasta isojako 1700-luvulla mahdollisti tilojen jakamisen.

Isojaossa Sorsalle tuli peltoa 8,5 ha, niittyä 39 ha ja metsää 201 ha, Kaukolle 6,5/30/113 ha, Pappilalle 5/22/110 ha, Mikkolalle 5/16/60 ha, Eskolalle 9/36/126 ha, Laurille 4,5/22/100 ha, Ollilalle 3,5/16/60 ha ja sotilasvirkatalo Ka-

tilalle 5/23/147 ha. Taloilla oli peltoa vähän, niittyjen osuus oli suuri ja metsää oli paljon.

Ensimmäiseksi jaettiin Eskola vuonna 1742 kahteen osaan. Sorsasta erotettiin Mäki-Sorsa 1759, jota myöhemmin kutsuttiin Mäkiläksi ja virallisesti Mäkeläksi. Uusien talojen rakennukset nousivat samalle mälle

kantatalojen naapureiksi ryhmäkylään.

Mäkelän talon isäntä Erik Eerikinpoika otti nimekseen Rosenberg ja myöhemmin myös Sorsan isäntäväki otti käyttöönsä Rosenberg sukunimen. Erik Rosenberg oli valitsemassa Tuusulan talonpoikaissäädyn edustajaa Porvoon valtiopäiville 1809.

Näistä sukuhaaroista ovat lähtöisin Rusutjärven lisäksi myös Paijalan ja Nahkelan Rosenbergit, jotka nimien suomalaistumisen vahvoina vuosina 1906 ja 1935 vaihtuivat lähes pariaksi kymmeneksi suomalaiseksi sukunimeksi. Rusutjärvellä Rosenberg vaihtui mm. nimiksi Raita, Reima ja Rinne.

Lauri siirtyi 1776 ryhmäkylästä nykyiselle paikalleen isonjaon aikana erillisellä maaomaisuuden päätöksellä. Katila siirtyi 1800-luvulla nykyiselle paikalleen.

Nyt puutavarakauppias Reiman talon suurella tontilla kulkija kohtaa Rusutjärventie n:o 166 kauniin punaisen mansardikattoisen talon. Kiinteistö nimi on Hillkala ja se on ostettu Oskari Reimalta. Punamultaisen lau-

Nykyisin viehättävän talon omistavat Raisa ja Tommi Ollikainen. Kuva Raisa Ollikainen

Reiman kartanohuvilan osti tukkukauppias Marttila ja Reima jäi asumaan tontin eteläosaan rakennettuun uuteen taloon. Kuva Ilse Grantsen-Kuutsalta

Ali-Eskolan navetta, kuvattuna pihan puolelta, säästy tulipalossa, mutta on purettu. Oikealla oleva heinälatosiipi on jäljellä Rusutjärventien varressa Pasi Lehtisen Väli-Eskola tilalla.

Yli-Eskolan vain kahdeksan vuotta vanha rakennus tuhoutui suurpalossa 1945. Kuvassa samalla paikalla ollut 1930-luvulla purettu talo. Kuvat Anja Lehtiseltä

tarakenteisen mökin on vuoden 1945 suurpalon jälkeen talkoovoimin rakentanut Raisa Ollikaisen äidinäidinissä August Wilhelm Malin. Alun perin talossa oli keittiö ja kamari ja se on laajennettu 70-luvulla.

Reiman sukulaisen ja kotiseutuaktiivi Anneli Grannenfeltin 1950-luvulla rakentama talo on seuraavana, Rusutjärventie 172, omistajana nyt kotiseutuaktiivi Olli Liedes. Reiman 30-luvulla rakennuttama uusi talo oli erikoinen. Talossa oli keskellä neljän hevospilttuun talli ja saunakin. Talo purettiin 1950-luvulla nykyisen talon tieltä.

Talot on purettu ja nykyisen talon on rakentanut Marntilan tyttären tytär Anjaliisa Ax-Paulus 1990-luvulla ja myynyt vuonna 2000, omistajina ovat nyt Kuutsat, Rusutjärventie 176.

Pasi Lehtinen on rakentanut talonsa Ali-Eskolan palaneen talon tontille Koivumäentien alkuun.

Koivumäen tien kulmassa on Toivolantalo, joka on Mikkolan isännän Vilho Niemelän rakentama ja säilyi tulipalolta. Niemelä myi Toivolantalon helsinkiläiselle hammaslääkärille Nummelle, joka oli jo asunut Toivolassa kesiä vuokralaisena. Nummen perhe omisti Toivolantalon vuoteen 1961, jolloin yksin jäänyt rouva Nummi joutui myymään rakkaan kesäkotinsa kauppias Saara ja Väinö Heikkilälle. He rakennuttivat elintasosiiven hirrestä 70-luvulla. Toivolantonttia kutsuttiin alun alkaen nimellä Kaivo. Pohjavesi löytyikin kaivettaessa jo metrin syvyydestä olemassa olevan kaivon lähistöllä. Kunnallistekniikan kaivauksissa löytyi vanha hirsirakenteinen kaivo nykyisen sisään-

Toivola ja taustalla Eskola, jota emännöi Anja Lehtinen. Kuva Heikki Simola

tulotien vieressä. Tämä selittää myös paikalta siirtyneen Mikkolan talon Kaivo-nimeä. Saa-ra Heikkilä myi Toivolan vuonna 2000 Melartin perheelle, joka remontoi talon ja lisärakensi sitä luoteeseen päin. Muutokset suunnitteli arkkitehti Tarja Petäjä talon rakennushistoriaa kunnioittaen.

Melartit ovat raivanneet villiintyneen pihan ja istuttaneet paljon uutta puutarhaan, hedelmätarhan ja koristepensaita ja -kasveja. Metsäiseen osuuteen tonttia on perustettu pieni arboretum, jossa kasvaa enimmäk-

seen puita ja muutamia pensaita yhteensä noin 70 kappaletta. Tontilla kasvaa nykyisin paljon dendrologisia harvinaisuuksia.

Sorsan lähihistoriaa

Nykyisen omistajasuvun perustana on Wiljam Oksanen Hankasalmeilta ja Edla Oksanen Pie-lavedeltä. He olivat etsimässä nuorena itselleen parempia työmahdollisuuksia. Wiljam oli lähdössä Pietariin suutarinoppiin ja Edla haki töitä etelästä. Polut kohtasivat Helsingissä, alkoi yhteinen työnteko ruokaloissa. Kovan

Sorsan päärakennus sijaitsi nykyosoitteessa Koivumäentie 220 Vuoren talon tontilla. Talon kivijalan kivet ovat nyt käytössä pihan penkereessä. Kuva Matti Oksaselta

työ tuloksena he saivat hankituksi kaksi ruokalaa itselleen Hietalahdesta. Kaikki viisi lasta Aarne, Olavi, Sulo, Irja ja Toivo syntyivät Helsingissä. Sitten Wiljam hankki vuonna 1914 omistukseensa Sorsan tilan. Muutto Sorsaan oli Wiljamin mielestä aiheellista, ettei lapsista kasvaisi Helsingissä hunsvotteja. Isäntänä hän ehti olla täällä vain seitsemän vuotta ennen kuolemansa. Edla ja lapset kasvattivat eläimiä ja hoitivat yhdessä tilaansa ja vanhemmat pojat aloittelivat työuriaan muualla. Sitten syttyi sota ja pojat joutuivat rintamalle. Tytär oli il-mavalvontalottana Hyrylässä ja tilan hevosista kaksi käskettiin sotapalvelukseen Tuusulan tykistöön. Tilalla oli kaksi sotavankia jonkin aikaa auttamassa maatöissä. Vangit saivat hy-

vän kohtelun tilalla. Kun tuli aika palata Neuvostoliittoon, he eivät olisi halunneet lähteä.

Toukokuussa 1945 paloi Rusutjärven ryh-mäkylä. Sorsan rakennukset paloivat perus-tuksia myöten. Ainoastaan piano saatiin pe-lastettua. Sorsan väki pääsi majoittautumaan Toivolaan hammaslääkäri Nummen taloon. Palo joudutti Sorsan jakoa viiteen osaan. Sor-san talon palanut paikka tuli sittemmin Sulo Oksasen omistukseen ja nykyinen omistaja on Vuoren pariskunta.

Tuusulan suurin tulipalo

Vanhan kyläkeskuksen paikalla olivat useim-pien silloisten tilojen päärakennukset ja ul-korakennukset. Rusutjärven kyläkeskus paloi

Ollin talon pihapiiri Nahkelan suun-taan Rusutjärven palon jälkeän tou-kokuussa 1945. Oikealla kummun päällä Ollin päärakennuksen raunio, muut talousrakennuksia. Edessä apulantasäkkejä, sillä pelloille ei ollut vielä juuri ehditty. Kuva Lauri Haikonen/ Tuusulan museo.

Vasemmalla Ollin talo ennen paloa. Kyläkirjan kuva

lähes kokonaan suurpalossa tuulisena touko-
kuun päivänä 3.5.1945.

Miehet olivat palanneet sodasta, siirtolai-
sia oli asettunut kylään. Naiset olivat askareis-
saan ja miehet aloittamassa kevättöitä pel-
loilla. Ali-Eskolan piharakennus oli alun perin
rakennettu Sepänmäkeen Sorsan vanhuksil-
le, mutta siirretty Eskolanmäkeen. Oli ruoa-
laittoaika ja hellauunissa paloi iloinen valkea.
Siitä se lähti. Piippuun syttyi nokivalkea ja pii-
pusta lennähtänyt palava lastu sytytti kuivan
pärekaton. Naapurin pienessä saunatuvassa
asui pirteä karjalaisvaimo Anni Hippeläinen
eli ”Hippe-täti”, joka havaitsi palon ja hälytti
naisväen Eskolan navetasta. Talon Toini tytär
juoksi hakemaan miehiä pelloilta apuun. Van-
ha isäntä totesi navakan tuulen puhaltavan
järveltä ja sanoi verkkaan: ”No sitten meni
koko kylä.” Oikeassa oli.

Aluksi näytti siltä, että palo saataisiin
omin voimin sammumaan, mutta tuulen
suunta muuttui ja palavat päreet sytyttivät
tien toisella puolella olevan Eskolan ja sitten
Sorsan talon. Eläimet ajettiin ulos suojustaan
ja jotakin talojen sisältäkin yritettiin pelastaa.
Sorsan talon poika Toivo Oksanen oli havain-
nut palon pelloilta ja riensi VPK:n päällikkönä
johtamaan sammutustoimintaa. Oma palo-
kalusto oli vanhaa ja täysin riittämätöntä. Pa-
loautoja saapui Helsinkiä myöten. Aluksi sam-
mutusvettä saatiin ämpärikerjulla järvestä ja
palokuntien saavuttua pumpattiin letkuilla
sammutusvettä lähinnä jälkisarmitukseen.

Palo oli raivoisa aluepalo, jossa tulimyr-
kyssä paloi yli kolmekymmentä rakennusta
parissa tunnissa. Maa oli niin kuuma ja kar-
relle palanut, että paloletkut olivat tuhoutua.
Kaukana pellollakin syttyi lato ja palanut ra-
amatun lehti lensi Nurmijärvelle asti. Raama-
tun kohdassa kerrottiin suuresta tulipalosta
ja myöhempi Nurmijärven kirkkoherra Kosti
Kankainen piti Rusutjärven koulun hartausti-
laisuudessa tuomiollisen saarnan aiheesta. Ih-
miset saivat muka ansionsa mukaan – ei saa-

tu lohdutusta – saatiin itkua.

Tulipalosta kerrottiin kautta maan Pek-
ka Tiilikaisen selostuksena Suomen Yleisradi-
oon. Paikallislehti Keski-Uusimaa teki jälkikä-
teen pienen jutun: Rusutjärven palovahingot
3.5 milj. mk. Yhtään kuvaa ei ole itse tulipa-
lost.

Ollilan talo ja Roselius-säätiö

Ollilan talon pito jäi tulipalon jälkeen neljälle
Roseliuksen sisarukselle Aarnelle, Martalle, Es-
terille ja Kustaalle.

Aarne kuoli vuonna 1957 ja Kustaa oli ai-
noana mennyt avioon Oksasen Irjan kanssa
ja he asustelivat Sepänmäen Kirsikkalassa.
Ahkerat sisarukset pitivät 64 ha tilaa hyvässä
kunnossa. Iän karttuessa oli ratkaistava mitä
tapahtuu tilalle, koska rintaperillisiä ei ollut.
Tila myytiin kunnalle vuonna 1974 ja sisaruk-
sille jäi viiden vuoden asumisoikeus. Martta ja
Ester ostivat Kalliopohjasta kerrostalo-osak-
keen. He luottivat edelleen kuntaan ja teki-
vät testamentin kunnan hyväksi, varat piti
käyttää vanhainkodin asukkaiden virkistys-
toimintaan.

Testamenttilahjoituksen voimin perus-
tettiin vuonna 1991 Roselius-säätiö ja raken-
nettiin muun muassa Roselius-säätiön seni-
oritalot. Säätiön tarkoituksena on parantaa
erityisesti tuusulalaisten vanhusten, mutta
myös vammaisten ja muiden erityispalveluja
tarvitsevien henkilöiden elinolosuhteita. Kun-
nan nettisivut kertovat:

Martta Augusta -koti, Hyrylä, 9 omistusasun-
toa ja 10 vuokra-asuntoa
Ester Matilda -koti, Jokela, 14 vuokra-asuntoa
ja viiden hengen soluasunto
Kustaa Aadolf -koti, Kellokoski, 6 vuokra-asun-
toa ja neljän hengen soluasunto

Kunta ei tarvinnut viljelyksiä ja myi Ollilan
tilan Mikkolan ja Kaukon taloille. Vastaavasti
kunta tarvitsi Vaunukankaan aluetta asuina-
lueeksi ja osti maat 80-luvun alussa Rusutjär-
ven talojen takametsistä Lahelan rajaan asti.

Satamäärin kokoontui väkeä juhannuskokon polttoon vuonna 2016. Kuva Heikki Simola

16. Kokkoranta

Juhannuskokkoja on poltettu Rusutjärven Kokkorannassa kymmeniä vuosia keskikesän juhlassa. Eskolan talon miehet ovat pitäneet perinnettä yllä. Kyläläiset ovat osallistuneet ensin poltettavien risujen keräämiseen ja sitten yhdessä lähiseudun ihmisten kanssa satamäärin kokoontuneet nauttimaan kokon poltosta juhannusaaton iltana. Aina ei ole onnistuttu, joskus ovat ilkvallantekijät polttaneet kokon etukäteen ja joskus on metsäpalovaritus kokon polton estänyt. Viime aikoina kokkoisäntinä ovat toimineet Riku ja Jari Raita. Kokkoranta on vanhaa Ollilan maata, joka tuli kunnalle testamentilla. Kokkoperinne yhdistää kyläläisiä.

17. Peltola, Rusutjärven Ratsutila

Vuonna 1908 ryhmäkylän Mäkelässä suoritettiin sukupolven vaihdos. Mäkelä jaettiin kahtia, vanhimmalle pojalle, Johan Wilhelm s. Rosenberg myöhemmin Rinne, lohkotun osan nimeksi tuli Peltola, se on parisataa metriä pohjoiseen Mäkelästä. Peltolan isännän Toivo Johaninpoika Rinteen kuoltua 1955 tila oli perikunnan hallussa ja myöhemmin perikunta myi Peltolan Armas ja Impi Kalliolle.

Rusutjärventie kulkee tilakeskuksen halki. Saavuttaessa Peltolaan, ensimmäisenä vasemmalla on viitta Sakun talli. Se osoittaa nykyiselle Rusutjärven Ratsutilalle sekä Pop Stablesille. Sakun talli perustettiin yli 25 vuot-

Rusutjärven Ratsutila ja taustalla harmaa uudisrakennus – nykyinen Peltola, isäntänä Marko Saukko. Kuva Heikki Simola

ta sitten Alpo ja Marja-Leena Saukon toimesta. Sukupolvenvaihdoksen myötä ratsutilaa jatkavat jo kolmannessa polvessa koko ikänsä hevosten parissa työskennellyt tytär Mia Saukko sekä Pop Stablesia, hevosten täysihoitopalveluja pyörittävä poika Marko Saukko vaimonsa kanssa. Tallilla on käytössä täyspitkä maneesi, kaksi ratsastuskenttää sekä kävelytyskone. Karsinapaikkoja on yhteensä reilut 50. Seuraavana tienvarressa on Peltolan vanha harmaa navetta, joka toimii myös hevos-tallina. Ratsutila jatkaa Tuusulan satojen vuosien hevospitäjän perinteitä.

Rusutjärventien toisella puolella on mansardikattoinen punatiilitalo ”Piippola”, jossa asuvat Alpo ja Marja-Leena Saukko. Alkuperäisen Peltolan paikalle on tehty keltainen uudisrakennus ”Impilä”. Siinä asuvat Armas Kalio ja puolisonsa Kaija.

18. Sorsa Sepänmäessä

Vasta 1800-luvun loppupuoliskolla tuli mahdolliseksi maaseudulla kaupan perustaminen, ensimmäisenä Hyrylään varuskunnan ansiosta. Vapaa ammatinharjoittaminen nos-

ti suutarit, räätälit ja kirvesmiehet arvoonsa. Ammattitaitoista seppää kylät tarvitsivat erityisesti. Rusutjärven seppä asettui Sepänmäelle, jossa oli muitakin itsellisten ja entisten ruotosotilaiden mäkitypiä.

Suurpalon jälkeen Sorsan tila jaettiin Oksasen viiden lapsen Aarnen, Olavin, Sulon, Irjan ja Toivon kesken. Toivo sai suurimman osan pelloista ja metsistä, koska hän jäi viljelijäksi tilalleen, jonka nimeksi tuli Oksala. Muut maat Häklin kuopalta, Nummelta ja Vetikosta jakautuivat muiden sisarusten kesken.

Toivo osti veljiltään maita takaisin ja tilan nimeksi palautui Sorsa ja paikaksi Sepänmäki. Toivon tehtäväksi tuli huolehtia äitinsä syytingistä eli sen ajan eläkkeestä. Hänen oli rakennettava äidilleen asuinrakennus Kirsikkala. Syytinkiin kuului vuosittaiset tuotteet: maitoa, voita, lihaa, kenkiä ja vaatteita sekä koivuklapeja lämmitykseen. Omalle perheel-le rakennettiin koulun viereen pieni punainen sauna-asuinrakennus. Tarvittiin myös navetta ja lato, jotta elämä voi jatkua. Koska tulipalo vei kaiken ja vakuutuksista ei ollut apua, Toivo joutui hankkimaan varoja myymällä tont-

Komea Sorsan Talo Sepänmäellä ehostettuna 2020. Kuva Heikki Simola

teja ja puita. Vuonna 1950 hän avioitui paikallisen kansanhuollon johtaja Sanna Rankin kanssa ja nykyinen Sorsan tilan omistaja Matti syntyi. Nykyisen uuden päärakennuksen Toivo Oksanen rakennutti vuonna 1955 ja Matti Oksanen saneerasi sen 2004 täysin arkkitehti Klaus Winqvistin suunnitelmien mukaisesti.

Matti otti tilan haltuunsa 80-luvulla lisäten tilan konevoimaa, koska kävi samanaikaisesti tilan ulkopuolella töissä. Työkuvakin oli lähellä maataloutta mm. toimien leikkuupumureiden ja traktoreiden maahantuonnissa jaostopäällikkönä. Eläköitymisen vuoksi pelot on nyt vuokrattu naapurille.

Matti Oksanen on toiminut kunnan eri lautakunnissa yhtäjaksoisesti lähes 40 vuotta ja myös maanpuolustusharrastus on ollut itsestään selvyys ”kaukopartiomiehen” poikana. Nykyään majuri res. Matilla ja Marilla on kaksi lasta. Tytär asuu nykyisin aviossa USA:ssa.

19. Rusutjärven koulu

Kansakoulu tuli Rusutjärvelle vuonna 1905, jolloin kansakoulupiirit määrittivät, ettei kouluihin halukkailla saanut olla yli viiden kilometrin matkaa. Oppivelvollisuuslaki tuli vastuun vuonna 1921.

Ajan tavan mukaan koulu rakennettiin Kouluhallituksen mallipiirustusten mukaan isäntien lahjoittamista hirsistä, mutta rakentamisprojekti pilkottiin nykyaikaiseen tapaan rakennuksen valmistumisen varmistamiseksi. Rakennustoimikuntaa johti muurari ja kauppias V. Tuominen. Järvelän isäntä Frans Fallström oli rakennusrahaston hoitaja. Koulun tuli iso luokkahuone ja veistosali, joka toimi myös alakoulun luokkatilana. Opettajalle tehtiin keittiön ja kahden huoneen asunto sekä alakoulun opettajalle hellahuone. Puulämmitys säilyi vuosikymmenet, kunnes siirryttiin 1940-luvulla kokesin ja keskuslämmityksen käyttöön. Sähköt koululle ja kyläkeskukseen saatiin vuonna 1922.

Kunnan hallinto oli ohut ja koulun johdolla valta, sitä vahtivat valtion koulujen tarkastajat. Koulua isännöi poliittista jakaumaa noudattanut johtokunta. Taloudenhoitaja oli vuosikymmenet entinen kyläkauppias Oskari Selenius. Hän teki myös ruokaostokset ja vielä 1960-luvulla syötiin vuoropäivin velli- tai keittoruokaa entisessä alakoulun opettajan hellahuoneessa valmistettuna.

Vuodet 1954–1961 muistetaan opettaja Olavi Naalisvaaran aikana, jolloin koulu me-

Taustalla Rusutjärven vanha koulu ja uusi koulu, jonka edessä Jollen piha. Kuva Heikki Simola

nestyi Tuusulan nuorisolle järjestetyissä koulujen välisissä henkisissä kilpailuissa. Timo Niemelä oli loistava Aleksis Kiven tulkitsija ja teatteriharrastus on jatkunut vuosikymmenet Tuusulan Nuorisoseurassa.

Koulun siirtämistä suunniteltiin nykyiselle uimarannan tontille, mutta onneksi ranta säästyi kyläläisten käyttöön. Kunnanjohtaja Einar Winqvist ja Sorsan Toivo Oksanen sopivat asiasta vuonna 1965, silloin ostettiin naapurista lisämaata uudelle koululle. Koulu laajeni nykyiseen mittaansa vuonna 2004.

Kyläkoululla on aina ollut merkittävä rooli kyläyhteisössä. Noin sadan oppilaan koulu on kylän keskus, varsinkin kun kylältä loppuivat kauppa ja posti 1990-luvun alkupuolella. Koulu on tiiviisti kyläläisten käytössä iltaisin ja viikonloppuisin. Koululla vietetään myös merkkipäiviä ja häitäkin. Koulun rehtori Ismo Leinonen sai lasten ja vanhempien tunnustuksen opetusmenetelmien kehittäjänä 31 vuoden ajan. Rusutjärven koululla päättyi kevätlukukausi 2018 juhlatunnelmissa. Sadat kyläläiset saattoivat puhein ja lauluin oman kylän Issen eläkkeelle.

Leinosen jälkeen koulun otti johtoonsa myös Paijalan koulussa rehtorina toimiva Seppo Mentula. Syksyllä 2019 koulun pihaan valmistui hieno lähiliikuntapaikka, jota oli valmisteltu pitkään niin koulun henkilökunnan, oppilaiden, vanhempainkerhon, Rusutjärvi-seuran ja muiden kyläläisten kesken. Muun muassa peliareenan, keinoja, juoksusuoran, pituushyppypaikan, scoottipaikan ja ulkokuntosalin sisältävä piha nimettiin 4.10.2019 pideytyissä avajaisissa Jollen pihaksi Rusutjärveltä lähtöisin olevan jääkiekon maailmanmestarin ja NHL-pelaajan Joel Kivirannan mukaan.

20. Rusutjärven kaupat

Rusutjärventieltä erkanee Kolistimentie. Tienhaarassa on ollut kauppa. Kauppiaina aloitti 1905 murari V. Tuominen talonsa yhdessä huoneessa. Hän myi myös omatekoisia öljy-

lampuja ja oli Suometar-lehden asiamies. Järjestyksessä toisena kyläkauppiaina oli 1907–1909V. Bergman. Lehti-ilmoitus vahvistaa, että Bergman pani kauppansa myyntiin, johon Oskari Selenius tarttui Amerikassa tienatuilla rahoilla. Kauppias Oskari Seleniuksen 20-vuoden kauppiasuralta on säilynyt paljonkin tarinoita. Kauppias haki hevosella siirtomaatavaransa pääosin Nurmisen kauppahuoneesta Keravalta. Se olikin hyvä vanhan ajan tavaratalo ja sieltä sai ostaa kaikkea hevosenkengistä ruumisarkkuihin. Kaupan edustalla oli sillitynnyri ja kerrotaan ohi kulkeneen Punikki-nimisen lehmänkin himoinneen suolaista ja käyneen maistiaisilla ja Oskari sai häätää sitä - menehän matkoihisi punikki! Oskari Selenius oli myös puhelinvaihteen hoitaja ja vapaamielisen Uusimaa-lehden asiamies, palovakuutusasiamies ja palolautakunnan jäsen.

Oskari Selenius asui osoitteessa Rusutjärventie 245 vuonna 1902 valmistuneessa talossa, jonka nykyään omistavat neljännessä polvessa Jouko, Sakari ja Jukka Selenius. Jukka Selenius kuunteli isoisänsä tarinoita ja häntä voimme kiittää Ristikiven neljän kylän rajakiven uudelleen pystyttämisestä Häklin kuoppaan.

Kolmas kyläkauppias Eevert Mäkelä aloitti 1936 ja kauppiasura oli lyhyt ja seuraava kaupanpitäjä olikin osuusliike Elanto vuosikymmeniä. Vielä 1960-luvun alussa rusutjärveläisten sanomalehdet ja kirjeet tuotiin kaupasta noudettavaksi ennen kuin laatikkokanto alkoi. 1980-luvulta 1990-luvun alkuvuosiin postitoimisto oli Elannon liikeraennuksessa. Postia jakoivat mm. Ulla Laine, Heimo Mattinen ja Liisi Rannikko.

Legendaarisia postinkuljettajia olivat mm. Peltomäet Siippoosta. Aarre Peltomäki haki postin hevosella aamuvaihain Keravalta, ajoi 40 km pitkän lenkin Palojoen kautta. Mukana kulki monesti myös koululaisia. Aune Peltomäki kuljetti keskikylän postit polkupyörällä.

Katilan hyvin hoidettu talo kauniissa maalaismaisemassa. Kuva Viivi Kirvesoja

21. Katila

Käännyttäessä Rusutjärventieltä Kolistimentielle järven puolella sijaitsee sotilasvirkatalona toiminut Katilan tila vanhoine pihapiireineen. Katilan pellot avautuvat Rusutjärven kauniiseen rantamaisemaan.

Tila mainitaan historiatiedoissa jo 1500-luvulta lähtien ja nykyiselle paikalle kantatila siirtyi ryhmäkylästä 1800-luvun lopulla. Katila oli Uudenmaan jalkaväkirykmentin Helsingin komppanian kersantin virkatalo ja ainoa jalkaväen virkatalo Tuusulaan vuonna 1721 perustetuista viidestä sotilasvirkatalosta. Ruotujako

Emil Mäkelä talli- ja navettarakennuksen hevostallin edessä. Kuva A-L Kirvesojalta

laitos hiipui autonomian aikana 1800-luvulla, mutta virkatalot pysyivät valtion omistuksessa ja vuokraajien viljelyksessä. Ammattisotilaat eivät maata viljelleet vaan lampuodit eli vuokraviljelijät. Myöhemmin tila siirtyi yksityisomistukseen.

Vastapäätä päärakennusta on tilakeskukseen talli- ja navettarakennus Kolistimentien varressa. Se on säilynyt lähes sata vuotta samanlaisena.

22. Leppäranta

Kolistimentieltä johtaa koivujen reunustama Leppärannankuja järven rantaan Leppärannan talolle, mikä edustaa vanhaa huvila-asutusta Rusutjärven rannalla. Komean talon ra-

Rakenteilla oleva kulttuurihistorialliseen maisemaan sulautuva jyrkkäkattoinen kivitalo. Kuva Sakari Lehtimäki

Leppäranta on Leppärannankujan ja sen rakennusten lähtökohtana. Kuva Antti Kaikkonen

kensi v. 1924 rakennusmestari Emil Salin. Parin hehtaarin tontti ostettiin Vihanto-Laurilta ja Salin rakensi sille myös vanhemmilleen päärakennuksen tyyliä jyrkkäharjaisen pienemmän talon Leppäranta 1 tontille. Tämän kiinteistön osti Lehtimäen perhe Tuusulan kunnalta ja rakentaa sille kivitaloa. Talo on itse suunniteltu ja isännän muuraama on A-luokan matalaenergiatalo, jossa on polte- tusta savitiilestä tehty yli puolen metrin kennoharkkorunko.

Leppärannan käyttö on ollut vaihtelevaa; milloin se on ollut tyttökotina, milloin kunnan omistuksessa virkistyskäytössä kudonta-ase- mineen. Talon ovat omistaneet muutaman vuoden tuusulalainen kansanedustaja Antti Kaikkonen ja ex-kansanedustaja Satu Taive- aho. Leppärannan osti vuonna 2019 perhe pääkaupunkiseudulta.

23. Lauri

Laurin talo on yksi kahdeksasta kantatila- ta Rusutjärvellä. Laurilan nimi oli alkuaikoi- na isäntien käyttämä sukunimi. Lauri oli ai- koinaan sotilashenkilöiden vapaatila kunnes muuttui 1680-luvulla ratsutilan aputilaksi. Lauri siirtyi 1776 ryhmäkylästä nykyiselle pai- kalleen isonjaon aikana erillisellä maa- oikeuden päätöksellä. Lauri jakaantui sittemmin kahdeksi tilaksi Järvi-Lauriksi ja Vihanto-Lauriksi. Järvi-Laurin maista muodostui sittem- min järven pohjoispäähän tiivis kesäasunto- alue.

Talon nykyinen nimi on Vanha Lauri ja se on läpikäynyt täydellisen restauroinnin käy- tännössä purkukuntoisesta rakennuksesta takaisin asuttavaksi taloksi. Talon nykyisten omistajien, Esko Tuomiston ja Henni Kivi- mäen, toteuttama restaurointi tehtiin Mu- seoviraston valvonnassa täysin perinteisin menetelmin. Korjaushirttä talon runkoon jou- duttiin vaihtamaan 300 metriä. Kaikki säily- tettävissä olleet vanhat rakennusosat, kuten alkuperäiset ovet ja ikkunat laseineen, on en-

Vihanto-Laurin talo on ytimeltään kylän vanhin asuintalo. Kuva kyläkirjasta

tisöity ja palautettu paikoilleen. Talon sisäkatot ovat myös alkuperäiset. Lankkulattia jouduttiin uusimaan kokonaan vanhan lattian lahovian vuoksi. Kaikki talon hormit on uusittu. Samoin myös kaikki uunit muurattiin uudelleen vanhoihin peltikuoriin. Talo jatkaa nyt hyväkuntoisena elämäänsä uusitun vesikaton suojassa.

24. Isoniitty, Tuusulan laajin peltoalue

Edettäessä koululta Rusutjärventietä kohti Siippoota avautuu vasemmalla Isoniitty koko komeudessaan. Se on Tuusulan suurin yhtenäinen peltoalue ja ulottuu aina Ruotsinkylään asti. Maasto on tasaista vanhaa järven pohjaa, sittemmin niittyä, joka on muokattu pelloksi. Pelloilla on ollut paljon talojen latoja, joista enää muutamia on jäljellä. Nykyään heinät yleensä paalataan tuorehukseksi, koska ravintoarvo on korkeampi ja paalaus tehdään koneilla, työvoimaakin tarvitaan vähemmän. Viljat kootaan leikkuupuimureilla kuivureiden kautta siloihin. Maatalousmaasta on pidettävä hyvää huolta, jotta se tuottaa satoa ja puhdasta ruokaa. Tuottavuus ja ympäristöstä huolehtiminen ovat tärkeitä asioita. Tällä alueella maatalous on painottunut leipäviljantuotantoon, toki eläimille tuotetaan rehua (heinää). Karja- ja hevostilat ovat hieno

lisä maatalousmaisemaan ja sen hoitoon. Jos maanviljelykulttuuri katoaisi, maisema muuttuisi nopeasti pusikoksi.

25. Kivisilta

Kivisilta-niminen pientila on tien oikealla puolella kuusiaidan takana. Kivisilta erotettiin 1894 Sorsan tilasta Frans Emil Gustafssonille. Alekski Mattila osti Kivisillan 1933. Vanhat rakennukset ovat säilyneet ja Kivisilta tunnetaan agrologi ja sotainvalidi Erkki Mattilan tilana. Hän menetti toisen kätensä sodassa, mutta se ei estänyt hänen menestystään myös yhteiskunnallisena vaikuttajana. Kunnallisneuvos Erkki Mattila oli aikanaan asutuslautakunnan ja kunnanvaltuuston puheenjohtaja, Tuusulan Palovakuutusyhtiön asiamies ja toimi seurakunnan luottamustoimissa. Kivisillan omistaa nyt perikunta ja talossa asuu vanhin poika Lauri Mattila.

Kurinhaka 36 osoitteessa on entinen Karvisen omakotitalo. Karvisen veljekset Jouko ja Jarmo aloittivat opintonsa Rusutjärven koulussa. Koulu tarjosi heille polun vaativiin tehtäviin maailmalle. Jouko Karvisesta tuli Stora Enson pääjohtaja ja hän on istunut myös Finnairin hallituksen puheenjohtajana ja Nokian hallituksessa. Jarmo Karvinen on tehnyt mittavan työrupeaman Metso-yhtymän tehdaspalvelujohtajana.

Kivisilta nyt. Kuva Heikki Simola. Kivisillan väki perunannostossa. Kyläkirjan Markku Mattilan kuva

26. Varsanojan talo

Varsanojan talo sijaitsee puoli kilometriä Sepänmäeltä ja koululta Siippooseen päin. Varsanoja tunnetaan seppä Kalle Rannan pajasta. Kyläseppän paikka ja alkuun myös Kalle Rannan paja oli vuosikymmenet Sepänmäellä, jolle myös kyläkoulu on rakennettu. Varsanojan ”viimeisen isäntämiehen” paikalliset muistavat nimellä Sepän Väinö eli Väinö Ranta. Varsanoja on nykyisin jakautunut neljään osaan ja sen ytimessä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa tien molemmin puolin.

Seuraava seppä Viklund rakensi pajan kylän yhteismaalle Kolistimenmäelle, jossa toimi sotien jälkeen viimeisenä seppä ja monitoimimies Kalevi Mäkelä Katilan talosta. Hylätty paja on muistona sepistä ikkunat umpeen laudoitettuna.

Kalle Rannan vanhuuden päviksi 30-luvulla rakennettu viehättävä pikkumökki on tien toisella puolen. Kuva Nykyiseltä kunnostajalta ja omistajalta Sakari Virkiltä

Vanhoja sepän rakennuksia 100 vuoden takaa on vielä jäljellä, nyt omistajana Indrek Körm. Kuva Heikki Simola

27. Tienhaara

Tila on lohkottu Ollilan tilasta vuonna 1921 ja se tunnetaan Kytökosken, tunnetun kaivonkatsojan talona. Sulo Kytökoski riisui kumite-räsaappaansa ja asteli paljain jaloin etsimässä vesisuonta varpu käsissään. Varvun taipuminen osoitti kaivon paikan.

Kovia kokenut kaunis ja alkuperäinen puusauna pihan puolelta ja Kerttu-kissa. Kuva Marko Koivisto

Tienhaaran tupa ja navetta ovat 30-luvulta, ja siinä on asunut Kyanderin eli Kytökosken suku. Viimeiseksi asui vanhapoika Sulo Kytökoski Helmi-sisarensa kanssa 2000-luvun taitteeseen. Sulo testamenttasi tilan heluntaiseurakunnalle, joka myi tilan eteenpäin omistajalle, joka laajensi asuinrakennusta nykyiseksi.

Sauna paloi osittain 50-luvulla, ja mustuneiden hirsien päälle tehtiin laudoitus. Tie kulkee aivan saunan takaseinän vierestä ja holtittoman ohituksen seurauksena auto törmäsi seinään 70-luvulla, jolloin kiuas ja piippu vaurioituivat. Sauna on kuitenkin kaikkien käänteiden jälkeen kunnossa ja tarjoaa hyvät löylyt.

Siippoo

28. Neljän kylän rajakivi, Ristikivi

Vuonna 1644 Raalan balttilaissyntyinen 30-vuotisessa sodassa kunnostautunut kartanonherra majuri Jören Berg tuli korskeasti ratsain neljän kylän rajamerkille katselmukseen vaatimaan Siippoon ja Rusutjärven talonpojilta näiden maita kartanoon liitettäväksi. Syntyi kahakka, jossa majuri Berg ja veljekset Anders ja Erik Eskillsson haavoituivat. Berg vei asian käräjille. Helsingin pitäjän käräjillä Valasakon kaaren 35. luvun mukaan veljeksiltä tuomittiin katkaistavaksi oikea käsi ja menettämä kaiken omaisuutensa.

Oikeus asettui vuonna 1648 Hosionsuomäen rajamerkkikiistassa talonpoikien puolelle ja talonpojat saivat ikiaikaiset nautinnat niittyihin ja rajat vahvistettiin pysymään en-

Neljän kylän rajakivi vuodelta 1772 Ristikiven alueella, 16 m alempana nykyisessä Häklin montussa. Kiveen on hakattu kylien alkukirjaimet. Kuvassa kyliänsä edustavat talonpojat vuonna 2012 vasemmalta alkaen: Matti Oksanen/Rusutjärven Sorsa, Antti Töyrymäki/Siippoon Töyrylä, kotiseutuneuvos Matias Korkiavuori, Hans Malm-lund/Lahelan Mäkelä, Lassi Lemmelä/Nahkelan Pellonmäki. Kuva Heikki Simola

nallaan. Mikäli talonpojat olisivat alistuneet kartanonherran vaatimuksiin, olisi jouduttu Raalan kartanon torppareiksi lähes kolmeksi vuosisadaksi.

Rusutjärveläisen Jukka Seleniuksen isoisä ja kauppias Oskari Selenius puhui usein Ristikivestä. Jukka Selenius kuunteli isoisänsä tarinoita ja häntä voimme kiittää Ristikiven neljän kylän rajakiven uudelleen pystyttämisestä Häklin kuoppaan.

29. Kylänpää

Lähdettäessä kulkemaan Siippoontietä heti pellon reunassa saavutaan Siippoon kylään. Kylänpää talon nimi on osuva ja kertoo katsannosta vanhan emäpitäjän Nurmijärven suunnasta.

Mäki-Heikkilän talon poika Karl Wallenius ja vaimonsa Ida rakensivat perintönä saamansa Kylänpään tilan päärakennuksen vuonna 1908. Se on purettu nykyisen autotaliin paikalta vuonna 2002. Henrik Niiranen tuli vävyksi Kylänpäähän. Ahkerana miehenä hän laajensi viljelyksiä, salaojitti pellot ja rakensi ison navetan ja uuden päärakennuksen. Nykyisin tilaa viljelee neljäs sukupolvi.

30. Tynellit

Tällä kohdalla Nummikylässä, parisataa metriä pohjoiseen Kylänpään talosta Siippoon Nummitiellä, ovat asuneet kansainvälisesti tunnetut muotoilija Paavo Tynell (1890–1973) ja hänen puolisonsa Helena Tynell (1918–2016). Taiteilijapariskunta muutti Siippooseen, sittemmin Humiseva nimen saaneeseen taloon 1960-luvulla. Tuusulan koti oli kiinnekohta Suomeen. He työskentelivät yhdessä, mutta kummallakin oli oma merkittävä ura kotimaassa ja kansainvälisesti, Helenalla lasimuotoilijana ja Paavolla valaisinten suunnittelijana.

Helena Tynell piirsi uransa alussa miehensä suunnittelema valaisinmalleja puhtaaksi Taito Oy:ssä. Hän työskenteli samaan aikaan myös Arabian tehtaan taiteilijana keramiikan parissa, mutta siirtyi vähitellen muotoilemaan lasia. Suomalaisen lasimuotoilun uuden ajan lasketaan alkaneen vuonna 1946 littalalan lasitehtaan kilpailusta. Silloin Tapio Wirkkala ja Kaj Frank alkoivat muotoilla lasia litalalle ja Helena Tynell palkattiin Riihimäen Lasiin ensimmäiseksi vakituiseksi muotoilijaksi. Syntyivät teokset Lintupuu-vati, Sirkus

Kylänpään tilakeskuksen rakennuksia. Kuva Heikki Simola

Helena Tynell, Aurinkopullot, 1960-luku. Kuva Tuusulan museo, Museokuva Oy

ja Kalat. Merkittävä joukko myös maljakoita, joista Helena Tynellin vuonna 1964 Riihimäen Lasille suunnittelema Aurinkopullo tunnetaan edelleen joka kodissa.

Hänellä on merkittävä tuotanto käyttölaseista uniikkiin lasitaiteeseen ja valaisimiin. Italian matkallaan 1960-luvun alussa hän sai vaikutteita lasin veistoksellisyydestä, jotka näkyivät mm. Castello- ja Rialto teoksissa. Iso- ja teoskokonaisuuksia olivat Corona, Metsä ja Vanha kartano -sarjan työt. Helena Tynell teki vuosikymmeniä yhteistyötä myös saksalaisen valaisin- ja lasitehtaan kanssa sekä freelance-rina Ruotsissa ja Yhdysvalloissa.

Paavo Tynellin korkeatasoinen käsityö, valon ja varjon leikki sekä epätavallinen tapa yhdistellä materiaaleja, lasia, messinkiä, nahkaa ja rottinkia teki valaisimista maailmankuuluja. Hänen tuotannollaan on ollut merkittävä vaikutus moderniin valaisinmuotoiluun niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Paavo Tynellin suunnittelema valaisimia löytyy niin Eduskuntatalosta, Lasipalatsista, Designmuseosta, Hotelli Vaakunasta, Savoy-ravintolasta kuin Paimion parantolastakin. Suomessa arkkitehteistä mm. Alvar Aalto, Pauli Blomstedt ja Aarne Ervi tekivät yhteistyötä Tynellin kanssa. Paavo Tynellin messinkivalaisimia vietiin Yhdysvaltoihin, jossa hän suunnitteli 1940-lu-

vulla uniikkivalaisimia myös koteihin. Valaisimia myytiin New Yorkissa suomalaisen designiin keskittyneessä Finland House-liikkeessä. Paavo Tynell palkittiin muun muassa

Paavo Tynell, Valkeakosken paperitehtaan edustustilojen valaisin, 1950-luku. Kuva Tuusulan museo, Museokuva Oy

vuonna 1929 Barcelonan maailmannäyttelyssä, vuonna 1933 Milanon triennaalissa ja vuonna 1951 Good Design -pääpalkinnolla.

Paavo Tynell luopui valaisimien suunnittelusta 1966, mutta jatkoi kynttelikköjen suunnittelulla, joita myytiin Stockmannin tavaratalossa. Paavo Tynellin kuoltua vuonna 1973, Helena Tynell siirtyi työskentelemään Saksaan ja palasi pysyvästi Tuusulaan 1980-luvulla. Helena Tynellin suunnittelema Aurinkopullostasta tehtiin 300 kappaleen numeroitu erä studiolasituotantona taiteilijan syntymän 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi. Tanskalainen designvalmistaja Gubi alkoi vuonna 2018 valmistamaan uudelleen Paavo Tynellin suunnittelemaa valaisimia. Helena ja Paavo Tynellin tuotantoa on ollut esillä Tuusulassa vuosina 2008 ja 2016. Modernin ajan suunnittelijoina heidän työnsä ovat edelleen hyvin haluttuja ja arvokkaita taide-esineitä.

31. Töyrylä

Siippoontien eteläpuolella Isoniityn pohjoislaidalla on Töyrylä, entinen Kylä-Heikkilä, joka siirtyi tänne ryhmäkylästä 1920-luvulla. Osoitteessa Siippoontie 34 on uusi tila Antila, jon-

ka omistavat Raimo ja Hanna Antila. Heillä on myös Töyrylän pellot vuokralla.

Töyrylän isäntä Jalmari Töyrymäki (vuoden 1935 Tötterman) siirtyi kyläkeskuksesta nuorena 25-vuotiaana isäntänä uudelle tilalle ja rakensi vuosina 1923–1924 hirsirunkoisen, nykyään valkoiseksi rapatun päärakennuksen sekä tarvittavat talousrakennukset.

Jalmari ja Jenny Töyrymäen poika Antti otti tilan haltuunsa vuonna 1970. Hän kehitti sitä seuraavina vuosikymmeninä salaojittamalla pellot, remontoimalla päärakennuksen, muuttamalla ja laajentamalla ennen talvisotaa muuratun navetan sikalaksi ja rakentamalla uusia maatalousrakennuksia. Sikalan toiminta päättyi 2000-luvun alussa, jolloin isäntä aloitti myös peltojen suorakylvöviljelyn. Töyrymäki rakennutti vaimonsa Maaritin kanssa uuden kotitalon, jäi eläkkeelle ja antoi Töyrylän tilan pellot ja osan maatalousrakennuksista vuokralle vuonna 2009. Antin ja Maaritin tyttären Lean ja hänen puolisonsa Jari Määtän uudella Töyrymäen tilalla on 2010-luvulla valmistunut asuintalo ja heidän yritystoimintaansa varten kunnostettuja Töyrylän vanhoja rakennuksia.

Isollaniityllä on myös Töyrylän viljelyksiä, tilakeskus erottuu peltoalueen laidalla. Kuva Heikki Simola

32. Päivölä

Päivölä on Yli-Mattilan tilasta erotettu 1930-luvulla Eino ja Kerttu Mattilalle. Eino Mattila osti myös naapuritilan Nummi-Matti-

lan. Markku ja Raija Mattila olivat Päivölän rakennuksen isäntäväkenä vuoteen 2016 asti, jolloin Päivölän emännys siirtyi heidän tyttärelleen Taina Mattilan perheelle. Markku Mat-

Eino ja Kerttu Mattilan Yli-Mattilasta erotettu Päivölä 1930-luvulla. Kuva Markku Mattila

Maaseutumaisemat ovat Tuusulan kauneimpia. Näkymä Päivölästä Alikylään ja Mäkikylään. Kuva Heikki Simola

tila isännöi nyt Tainan rakentamaa uudistaloa Nummi-Mattilan tontilla. Pellot ovat vuokrala naapureilla. Kuten monet muutkin viljelijät Markku Mattila on konemies ja on kaivurillaan tehnyt maanrakennustöitä laajalla alueella. Onpa tilan ensimmäinen Fergusonin vuodelta 1948 eläkepäivien harrastuksena.

Uudet maanviljelysmenetelmät pitävät peltomaiset kauniissa kunnossa. Riihet, ladot ja vajat ovat mennyttä aikaa. Vasemmalla näkyy Alikylän Mattila ja taustalla Mäkikylässä Heikkilä. Siippoon tienmutkilla on omat nimensäkin, kuvan auto ylittää Mustojaa. Taustalla oikealla on vanha Heikkilän riihi, nyttemmin Mattilan lato, jossa kyläläiset ovat järjestäneet latotansseja ja kyläjuhlia. Keskellä on reilut sata vuotta vanha ryhdikäs Mattilan navetta. Sen takaa lähtee Nummikylään pellon poikki Nummi-Mattilan tie.

33. Nummi-Mattila

Nummi-Mattilaan johtaa nykyään saman niminen tie. Alkuaan tila on erotettu Ali-Mattilasta 1820-luvulla. Tilalla on ollut sata vuotta sitten kymmenkunta rakennusta kahden pihan ympärille ja ne ovat nyttemmin hävinneet. Kun kolme naimatonta Walleniuksen veljestä olivat kuolleet ja kukaan sukulaisista ei ollut kiinnostunut jatkamaan tilan pitoa, myytiin lähes parinkymmenen hehtaarin tila huutokaupalla 22.8.1938 Eino Mattilalle ja nyt

isäntänä on hänen poikansa Markku. Sota-aikana Nummi-Mattilaan majoitettiin evakko-perheitä ja myös inkeriläisiä.

Nummi-Mattilassa on kuvattu Nummi-suutari-filmin hääkohtaus. Miljöö on ollut vaikuttava.

34. Ryhmäkylän historiaa – Siippo liitetään Tuusulaan

1500-luvun puolivälissä Siippoossa oli vain yksi kahden täysveron talo, joka isännän nimen mukaan oli Tapani. Vuonna 1566 tästä Siippoon kylän kantatalosta, Tapanin kahden täysveron talosta, erotettiin toinen täysveron tila, josta muodostettiin kolme tilaa: Heikkilä, Mattila ja Torppi. Nämä neljä taloa olivat aina 1700-luvun loppupuolelle elämän keskuksia. Kaikki tähtäsi talon menestykseen, uhkana oli nälänhätä. Näiden neljän kantatalon maat ovat nähtävissä vielä peruskartan rekisterinumeroissa: 1:sarja Heikkilä, 2:sarja Mattila, 3:sarja Torppi, 4:sarja Tapani.

1800-luvun alussa kaikki edellä mainitut neljä taloa jaettiin veljesten kesken kahtia. Taloissa oli renkejä, piikoja ja mäkitupalaisia sekä muutama torppakin.

Kantataloja kutsuttiin nyt Kylä-Tapaniksi (Tapani), Kylä-Heikkiläksi (Töyrylä), Ali-Mattilaksi (Mattila), ja Kylä-Torpiksi (Torppi). Nämä sijaitsivat vierekkäin samalla mäellä. Talojen toiset puoliskot sijaitsivat vain kivenhei-

Nummisuutarien hääkohtaus filmattiin vuonna 1956 Nummi-Mattilassa. Kuvat Markku Mattilalta

ton päässä: Mäki-Tapani (Rauhamäki), Mäki-Heikkilä (Heikkilä), Yli-Mattila (Mattila) ja Pelto-Torppi (Heinilä). Suluissa ovat 1900-luvun Uusjaon ja sotien seurauksena asutustoi-minnan jälkeiset nimet.

Suurvalta Ruotsin hallinto keskittyi palvelemaan sotalaitoksen tarpeita. Lähes kaikki veronmaksukykyiset talot olivat sotalaitoksen käytössä. Ajoittain kantatilat pystyivät asettamaan ratsumiehen kuninkaan käyttöön. Tilasta tuli silloin verovapaa rustholli. Muut talot joutuivat ylläpitämään ruotusotamiestä. Vielä autonomian aikana Krimin sodan seurauksena yritettiin armeijaa muodostaa täysin vanhentuneen ruotujakolaitoksen avulla. Nummi-Mattilan isäntä Johan Rudolf Wallenius oli ruotumestari ja ruotutorpan urakkatarjouksen voitti 23.1.1863 Mäki-Heikkilän isäntä, herastuomari August Vilhelm Wallenius. Säilyneen pöytäkirjan pitäjänä oli koulumestari Malakias Costiander, Seitsemän veljeksen lukkarin esikuva.

Suomen Asevelvollisuuslaki vuodelta 1878 perustui jo yleiseen asevelvollisuuteen, joka periaate on edelleen Suomen puolusta-

misen kulmakivi. Siippoolaisetkin 21-vuotiaat asevelvolliset osallistuivat arvannostoon ja suurimpien numeroiden nostajat joutuivat reservipalvelukseen viiden vuoden ajaksi. Kessäaikoina he olivat kuukauden reserviharjoituksissa Tuusulan Nummenkylän kasarmilla. Kuuluisimpana asetoverina oli myöhempi tasavallan presidentti P.E. Svinhufvud.

Siippoon keskustana voidaan pitää nykyisin Alikylänä tunnettua neljän vanhan kantatalon aluetta. Siihen johtavat myös kaikki tiet. Siippoontie kulkee edelleen Mattilan tilakeskuksen halki ja vieressä ovat yhä Tapani ja Torppi.

Vasemmalla on vieläkin jäljellä oleva Mattilan navetta, etualalla Heikkilän rakennuksia. Keskellä takana on Alikylä – neljän kantatilan paikka. Valkoinen pääty on Mattilan päärakennus, joka purettiin 80-luvulla. Sen vieressä on vieläkin säilynyt Tapani. Aivan Tapanin talon takana viistossa hämmöttää vielä Kylä-Heikkilän katon pitkä vaalea siluetti. Talojen kerrotaan olleen niin lähekkäin, että naapurit näkivät mitä ruokapöydässä oli. Kaikissa rakennuksissa oli pärekatot ja tulipalon

Siippoon Alikylä vuonna 1922. Kuva on otettu Mäkikylän suunnasta kaakkoon Siippoontien pohjoispuolelta. Kyläkirjan kuva

Ryhmäkylän neljän kantatalon pääpiirteiset paikat: 1) Tapanin vanha talo on jäljellä, 2) Heikkilä, 3) Mattila, 4) Torppi. Google Earthille piirtänyt Sari Rinne

vaara oli jatkuva. Koko kyläkeskus olisi tuhoutunut palon sattuessa. Oikealla on Kylä-Torpin (Torppi) rakennuksia ja taustalla Pelto-Torppi (Heinilä).

Uusjaon seurauksena kyläkeskus väljeni. Talojen isännistä nuorin, Kylä-Heikkilän vasta vähän yli 20-vuotias Jalmary Tötterman rakensi uuden päärakennuksen 1920-luvulla talousrakennuksineen puoli kilometriä kaakkoon tiluksiansa viereen kuvan taustalla näkyvän metsäisen mäen kaakkoispuolelle. Tilan uudeksi nimeksi tuli Töyrylä.

Kylä-Heikkilän hirret kierrätettiin Hyrylään. Niistä rakentui komea Johan Viktor Fieandtin leipomo. Myöhemmin rakennus tunnettiin Suojeluskuntatalona ja sotien jälkeen Maamiesseurantatalona. Rakennus on nykyään kunnan omistuksessa ja tunnetaan Mäntymäkenä ja on ikäihmisten vilkkaassa käytössä.

Siippoo liitetään Tuusulaan

Siippoon kylän siirtämisestä Nurmijärvestä Tuusulaan oli pohdittu jo vuosisadan vaih-

teesta alkaen. Hankkeen toteutuminen alkoi 5.4.1925 kyläkokouksesta Kylä-Tapanin talossa, jossa oli läsnä 31 kyläläistä ja puhetta johti ja pöytäkirjaa piti Auralan isäntä Väinö Mattila ja asiaa ajavaan toimikuntaan valtuutettiin hänen lisäksi isännät Jalmary Tötterman Töyrylästä ja Karl Nyqvist Tapanista.

Perusteluina todettiin, että kaikki liikenneyhteydet suuntautuvat Tuusulan kautta Keravalle ja Helsinkiin. Kirkolliset ja kunnalliset asiat hoituisivat Tuusulassakin. Kokous päätti kääntyä asiassa Tampereen hiippakunnan puoleen. Vastustus oli Nurmijärvellä kova ja päätös siirtyi valtioneuvostolle, joka päätti Siippoon kylän siirtämisestä kaikissa suhteissa Tuusulaan 1.1.1931.

35. Tapani ja Rauhamäki

Kylä-Tapanin omistajat suomensivat nimen Nyqvist Tapaniksi 1900-luvun alkupuolella, ja talon nimeksi tuli taas Tapani. Tapani on esiintynyt Siippoon alkutalona Kustaa Vaasan veroluettelossa jo vuonna 1540. Mäki-Tapanin nimi muuttui Rauhamäeksi vuonna 1911, jota

Tapanin vanha talo 1800-luvulta on ainoana säilynyt kantatalon alkuperäisellä paikalla. Kuva Viivi Seppälä

on sotien jälkeen isännöinyt Vuoriston sukukunta.

Jorma ja Kaija Tapani, eläkkeelle siirtynyt isäntäpari, asuvat pihapiirissä 1960-luvulla rakennetussa talossaan.

Tapanin tilalla on viljelty vuosisatoja, viljellään nyt ja tulevaisuudessakin. Tila on kasvava viljanviljelytila, jossa panostetaan laadukkaaseen satoon, ympäristöön ja suomalaisen maatalouden eteenpäinviemiseen. Tilan nykyinen isäntäpari Kaisa Tapani ja Mika Seppälä ovat rakentaneet talonsa Tapanin maille Mustojan varteen. He ovat viljelleet tilaa vuodesta 2008. Tilan seuraava isäntä on Tuomas Seppälä. Tuomas opiskelee agrologiksi ja työskentelee tilalla vapaa-ajallaan.

36. Torppi ja Heinilä

Torpin talo oli jakautunut veljesten kesken vuonna 1803 kantatalon paikalla olevaan Kylä-Torppiin ja Pelto-Torppiin siitä muutama sata metriä etelään.

Pelto-Torpin Stina Karolina Antintyttären ja Albert Stenvallin häitä vietettiin 22.6.1856. Aleksis Kivi oli 21-vuotias ja vielä tuolloin papin uraan tarvittava ylioppilastutkinto tavoitteenaan. Hän oli aloittanut opinnot pääkaupungissa, mutta varojen puutteessa jatkoi lukujaan yksityisesti ja pääsi ylioppilaaksi syksyllä 1857. Aleksis Kiven (1834–1872) elä-

mäkerran kirjoittaja Eliel Aspelin-Haapkylä on vuonna 1877 todennut Kiven oleskelleen kouluaikana ja vielä ensimmäisinä ylioppilasvuosinaan paljon kesä kotonaan. On todennäköistä, että Aleksiskin on ollut kotoaan vain muutaman kilometrin päässä olevassa hääjuhlassa. Surulliset olivat lopulta heidän elämänsä päättäneet kohtalot nykyisessä Aleksis Kiven kuolinmökissä.

Pelto-Torpista tuli Heinilä vuonna 1936 omistajien Karl ja Matilda Hederin nimenmuutoksen myötä. Heillä ei ollut lapsia. Siirtoväen asuttaminen toi Heinilän omistajiksi Kyytiset, Poutaset ja Torikat. Kyytisten sukukunta omistaa nykyisen Heinilän.

Johan Fredrik Kylä-Torppi kuoli naimattomana vuonna 1928 ja perintö jaettiin. Vuoden 1942 henkikirjan mukaan Kylä-Torpin omisti Anders Kuusivuori Nahkelasta ja vuokraajana Juho Pulliainen poikansa Martin ja vaimonsa Tyynin ja pojanpoikansa Aimon kanssa. Pulliaiset tulivat evakkoina Viipurin maalaiskunnasta ja nykyisin Kylä-Torppi on taas nimeltään Torppi.

Torpin vanha talo purettiin 1952. Talon väki asui mökissä, joka myöhemmin remontoitiin vieläkin jäljellä olevaksi saunaksi. Pulliaisen perhe teki kaupat tilasta 1953. Nykyisen päärakennuksen rakentaminen aloitettiin ja uuteen taloon muutettiin 1.1.1956. Puut kaa-

Kuvan luhti on säilynyt. Kuva kyläkirjasta

dettiin omasta metsästä ja sahautettiin laudoiksi. Kaikki tehtiin omin käsin. Tilan isäntä Martti Pulliainen oli taitava käsistään. Käden-taidot ovat myös periytyneet jälkipolville

Pihapiirissä oleva luhtiaitta on vanhin säilynyt rakennus ja se on rakennettu 1761. Aitta siirrettiin Auralantien varresta nykyiselle paikalleen 1973. Tilan väki nukkui kesät aitassa aina lokakuun pakkasiin saakka.

Torppi siirtyi sukupolven vaihdoksen myötä Martin pojan Aimon ja hänen vaimonsa Kirstin omistukseen 1970-luvulla. Heidän aikanaan tilasta myytiin tontit Jokitörmä Airi ja Juhani Sundströmille 1989 sekä Hepola Minna ja Vesa Peltomäelle 1991. Aimo-isännän kuoltua 1990 tila siirtyi hänen tyttäreilleen Teija Turuselle, joka hoitaa tilaa yhdessä

Vanhassa kuvassa näkyvä luhti on siirretty nykyisen Torpin pihapiiriin. Taustalla näkyy Tapanin rakennuksia. Kuva Heikki Simola

miehensä Jarin ja heidän poikiensa Pyn ja Laurin kanssa. He rakensivat Metsäniityntien varteen Peltotorppi-nimisen kotinsa.

Navetta- ja tallirakennus valmistui 1960-luvulla. Tila oli ruoan suhteen omavarainen ja toimi viljatilana 1990-luvun alkuun saakka. 1990-luvulla tilalle tuli taas hevosia ja niitä varten viljan viljelystä siirryttiin heinän kasvatukseen. Tilalla tehdään edelleen heinätöitä kesäisin. Vanhassa päärakennuksessa on ollut vuokralaisia ja peltoa on vuokrattu hevoslaitumeksi.

37. Mattila

Mattilan tila on ollut saman suvun hallussa satoj vuosia. Kantatalo Mattilaa alettiin kutsua Ali-Mattilaksi vuonna 1770, kun siitä oli erotettu Yli-Mattila. Yli-Mattilan isäntää Aleksis Emil Dahlmania (1868–1952) voidaan pitää nykyisten Mattiloiden kantaisänä ja kantaäitinä hänen vaimoan Maria Karolinaa os. Martin (1867–1940). Ali-Mattilan yli kolmesataa vuotta kestänyt aika päättyi, kun Aleksis Mattila liitti maat 1900-luvun alussa Yli-Mattilaan, nykyiseen Mattilaan ja sukunimeksikin tuli Mattila. He saivat kymmenen lasta, joiden jälkipolvet omistavat monia Rusutjärven ja Siipoon tiloja.

Päärakennus on purettu 80-luvulla ja nykyisen päärakennuksen tieltä siirretty aitta on

Mattilan päärakennus vuodelta 1914 Auralan-tieltä kuvattuna. Kuva Leena Österlundilta

Kuvassa Alikylän lapset 1970-luvulla: Teija Torpista, Jouko ja Kalevi Mattilasta sekä Kaisa Tapanista. He ovat nyt viljelemässä Siippoon kantatilojen maita ja jatkavat satoja vuosia vanhaa maanviljelyskulttuuria. Maanviljelyn jatkaminen on avainasemassa myös kulttuurimaiseman hoidossa. Kyläkirjan kuva

Mv. Aleksi Mattila 70-vuotias.

T.k. 15. p:nä täytti 70 vuotta maanviljelijä *Alexi Mattila* Tuusulasta. Mv. Mattila on esimerkillisellä tavalla hoitanut noin 45 vuotta omistamaansa Yli-Mattilan tilaa Siippoon kylässä. Viljelyksiä hän on erittäin huomattavasti laajentanut raivaamalla uutta peltoa ja ostamalla rappiolla joutuneen naapuritilan, jota on viljellyt yhdysviljelyksessä Yli-Mattilan kanssa. Joitakin vuosia sitten luovutti hän tilan pojilleen, jotka nyt viljelevät sitä kolmena eri viljelystilana. Vanhuudenpäivien olopaikaksi Mattila osti Rusutjärven kylästä Kivisilta-nimisen tilan, jossa hän yhdessä iäkkään puolisonsa ja nuorempien lastensa kanssa vielä uurastaa. Morissa kunnallisissa ja seurakunnallisissa luottamustoimissa Mattila on ollut ja erikoisesti tunnettu tasapuolisuudesta ja harkitsevasta toiminnastaan. Maanvilj. Mattila on sitä varmaa polvea jolle erittäin meidän maataloutemme saa olla monessa tapauksessa kiitollinen ja jolta nuoremmilla on paljon opittavaa.

Paikallislehden kirjoitus Aleksi Mattilasta (K-U 17.8.1938). Nuo kolme mainittua poikaa (tilat suoluissa) olivat Viljo (Mattila), Väinö (Aurala), Eino (Päivölä). Kuva Lauri Mattila (Kivisilta), hän on Aleksin nuorimman lapsen Erkin vanhin poika.

vanhan talon paikalla. Nykyisin tilaa viljelee 14. sukupolvi, veljekset Kalevi ja Jouko Mattila. Tilalla asuu Jouko perheineen ja Kalevi perheineen asuu ”pellon toisella reunalla” Numkylässä.

38. Heikkilä

Heikkilän kantatalosta oli vuonna 1802 jaettu Kylä-Heikkilä ja Mäki-Heikkilä. Kun Kylä-Heikkilä oli muuttanut ja muuttunut Töyryläksi, tuli Mäki-Heikkilästä Heikkilä.

Päärakennus on 1892 rakennettu 2-kerroksinen peiterimalaudoitettu hirsirakennus, joka on mitoiltaan 15 x 11 metriä ja maalattu nyt tyyliin sopivasti keltaiseksi. Rakennuttajana ja tilan isäntäparina olivat herastuomari August Heikinpoika Wallenius Hilma-emäntineen. Rakennus on hienovaraisessa kunnostuksessa säilyttänyt perinteisen asunsa monia yksityiskohtia myöten. Kiintoisiin yksityiskohhtiin kuuluu poikittainkin kahteen osaan jaettu, vinopaneelilla koristettu lautaovi, joka on todennäköisesti tuotu tuomaan onnea uuteen taloon 1700-luvun Heikkilästä.

Museoviraston lausunnon mukaan Heikkilän tontilla on kaikkiaan kahdeksan rakennusta. Pihapiiriin kuuluu muun muassa asuinrakennuksen ohella kaksikerroksinen aitta, hirsiseinäinen satulakattoinen maakellari

Susiovea voitiin kesäaikaan pitää alapuoli kiinni ja yläpuoli auki, jolloin sudet tai muut eläimet eivät päässeet sisään. Kuva Kaisa Luukkonen

Näkymä Mäkikylään Alikylän suunnasta. Heikkilän tilakeskuksen rakennukset ovat Siippoon kauneinta rakennusperintöä. Pihapiirissä harrastetaan myös mehiläisten hoitoa. Kuvan oikeassa laidassa näkyvä entisen Suomelan torpan, nykyisen Saanijoen talon pääty. Kuva Heikki Simola

Näkymä Mäkikylään Alikylän Torpista otettuna lokakuussa 1917, etualalla Torpin ja Mattilan rakennuksia. Taustalla vasemmalla Mäki-Heikkilän (Heikkilä) rakennuksia. Keskellä oli kyläkauppa, oikealla Tavonin ja Smalenin rakennuksia sekä riihi – nykyinen Mattilan lato. Näiden välistä kuljettiin karryytiä pitäjän keskusta, Nurmijärven kirkolle. Kuva Tuusulan museo

ja pieni tallirakennus ylisille johtavine siltoineen, jotka muodostavat väljästi rakennetun pääpihan. Sen itäpuolella on ulkorakennusten muodostama karjapiha.

Heikkilän talo meni myyntiin perillisten puuttuessa 1980-luvulla. Pellot osti Mattilan Matti Mattila ja metsät Auralan Veikko Mattila. Rakennukset ostivat tontteineen Siv Winqvist ja miehensä Timo Bergman. He kunnostivat päärakennuksen pieteetillä ja myivät kiinteistön Karl ja Margareta Bruunille, jotka puolestaan myivät sen nykyisille omistajille vuonna 1997.

39. Mäkikylä

Mäkikylän jyrkkää ja mutkaista tietä noustessa vasemmalla on heti Rauhamäentien kulmassa Sädemäki-tontilla vielä jäljellä van-

han kaupan varastorakennus. Ensimmäisen maakaupan perusti August Fredrik Wallenius 1890-luvulla. Hänen poikansa August Alfred suomensi nimensä Vallinkoskeksi ja jatkoi kauppiana Nurmijärven kirkonkylässä. Nurmitapetti on heidän liikkeensä kuudennessa polvessa.

Kauppa tunnettiin Säteen kauppana, kauppiana 20–30-luvuilla oli Yrjö Säde. Kauppiaan sukunimi muuttui Rauankoskeksi 4.3.1935. Kauppa oli kylän keskeinen paikka, jonka pihassa kokoontuivat vanhat ja nuoret kuulumisia vaihtamaan. Kaupan seinässä oli myös postilaatikko kyläläisiä varten. Siipoon kauppa lopetti toimintansa 1960-luvun alussa ja kauppiat Yrjö ja Julia Rauankoski os. Fallström muuttivat vanhuuden päiviksi Hyyrylään.

Mäkikylän päällä erkaneet Siippon Nummitie, jonka varrella vanhaa kylähistoriaa vielä aistii. Niin muuttuu myös maatalouselinkeino, ei ole enää Siippoossa lehmiäkään. Vuonna 1958 lakkasi myös Siippon sonni-osuuskunnan toiminta, jonka siitossosnin viimeinen hoitopaikka oli Mäkikylässä Saanijoen talossa entisessä Suomelan torpassa. Lähes 900 kiloinen Untun Urho jouti teuraaksi.

Veljekset Mikko ja Matti Uronen perheineen tulivat Viipurin maalaiskunnasta evakoon Siippooseen ja ostivat syksyllä 1940 Rauhamäen tilan (Mäki-Tapani) Herman Nymalmilta. Matti myi osuutensa Rauhamäestä Vilho Mantereelle 1945 ja muutti perheineen Vanhastakylästä ostamalleen maatilalle. Mikko Urosen ja Vilho Mantereen välillä tehtiin jakosopimus Rauhamäestä vuonna 1946, jonka jälkeen Mikko myi osan omistamistaan maista ja osti 1948 Kivikko nimisen mäkitupapalstan uudeksi kodiksi vaimolleen Mairelle (os.

Peltomäki) ja pojilleen Joukolle, Jormalle ja Jaakolle. Jouko ja Jaakko rakensivat omakotitalot tilasta lohkotuille tonteille. Jorma rakensi Kivikonkujan päähän Kivikkoon oman uudisrakennuksen vuonna 1989 ja jatkoi tilan viljelyä. Jorman nuorempi poika Jukka rakensi vanhan puretun päärakennuksen paikalle vuonna 2014 oman uudisrakennuksensa.

Smalenit, nykyisin Peltomäet ja Saanijoet, asuttivat Suomelan tilaa vuodesta 1895 alkaen. Frans Smalen ja vaimonsa Matilda (os. Vainio) asuivat ensin Tavonin vanhuksilta jääneessä mökissä, joka sijaitsi kauppaa vastapäätä, jonka tontilla on nyt Arja Leskisen (os. Saanijoki) omakotitalo. 20-luvulla heille erotettiin Suomelasta Peltomäki niminen tila ja he muuttivat myös nimensä Peltomäeksi.

Kun laskeudutaan kohti Palojokea oikealla jäävät Kivikon ja Peltomäen pientilat. Peltomäessä oli monta lasta. Kun muut olivat lähteneet kotoaan omille tahoilleen, jäi Pent-

Siippon kyläkauppa. Kuva Tuusulan museo

Tuusulan Hevosystävien-seuran puheenjohtaja Vesa Peltomäki lähdessä valmentamaan varsaansa Rockhill's Andersia Siippoön harjoitusraviradalle. Kuva Jorma Uronen

Mäkikylä Nurmijärven ja Palojoen suunnasta. Kuva Heikki Simola

ti hoitamaan isänsä jälkeen Peltomäen tilaa. Pentin jälkeen tila siirtyi hänen veljensä Eeron tyttärelle Marja Peltomäelle.

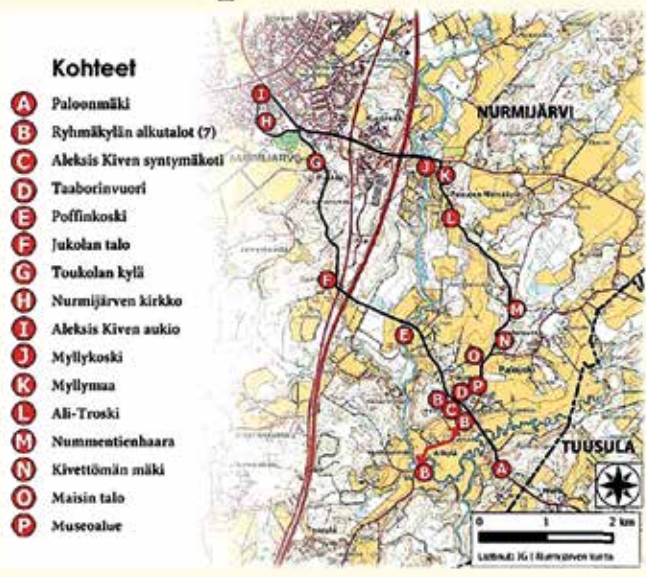
Peltomäen veljeksissä oli myös hevosmiehiä. Veikko Peltomäen poika Vesa Peltomäki jatkaa perinnettä. Hän osti Peltomäen naapurista Hepola-nimisen tilan ja kasvatkaa ravihevosiä.

Etualalla on Jorma Urosen pojan Mikko Urosen uudisrakennus. Hänen sukunsa kantatalo Kivikko on metsän takana Kivikonkujalla. Siippoontien laidassa kuvassa vasemmalla on Peltomäen talo. Oikealla Mäkikylän huipulla on Mäkilän uudisrakennus, josta näkyy Nurmijärven kirkolle asti. Mäkilät muuttivat Pajjalasta ja saivat ostaa unelmatonttinsa

Mäki-Tapanin/Rauhamäen (Vuoristo) tilalta, kuvan oikeassa reunassa. Mäkilät ovat rakentaneet pihalleen myös järvimaisemaksi lammen. Hauska on myös Urosten pihalla näkyvä laivan keula, se on pihakeittiö.

Siippoosta tie jatkuu vanhaan emäpitäjään Nurmijärven Palojoelle. Osoitteessa www.virtuaalituusula.fi on tarjolla Aleksis Kiven kotiseutua esittelevä kotiseutupolku. Tämä kotiseutupolku avaa Aleksis Kiven (1834–1872) elämää ja mielenkiintoisia kohteita kotiseudullaan, joita myös Seitsemän veljestä romaaniin ja Nummisuutareihin on elävästi kuvattu ja sopii mainiosti kaikille Aleksis Kiven ja suomalaisen kulttuurihistorian ystäville.

Aleksis Kiven Palojoen kotiseutupolku

RUSUTJÄRVI–SIIPPOO KOTISEUTUPOLKU

Julkaisija

Käsikirjoitus ja toimitus

Taitto ja painopaikka

Tärkeimmät lähteet

Tuusulan museo 2021

Heikki Simola ja työryhmä

Painojussit Oy, Kerava

Suur-Tuusulan historia I–IV

Nurmijärven pitäjän historia II osa

Rusutjärven kyläkirja, Antero Nick

Siippon kyläkirja, Leo Nurmentaus

Virtuaali-Tuusula -verkkosivusto

Tuusula-Seuran aikakirjat XIII ja VII

Kymmenet haastattelut ja maastontiedustelut

Kirjoitustyöhön osallistuneet henkilöt on lueteltu Virtuaali-Tuusulan oppaassa osoitteessa www.virtuaalituusula.fi. Kiitokset kaikille tietoja antaneille.

Nurmijärven pitäjän Siipoon kylän keskusta Alikylä sata vuotta sitten.

Kotiseutupolulla Tuusula tutuksi

Kotiseutupolkuun on koottu Rusutjärven ja Siipoon kylien kiinnostavia kohteita, joiden avulla esitellään elinympäristöjä monipuolisesti. Mukana on historiaa, luontoa, kulttuuria ja arkkitehtuuria sekä elinkeinoja – mielenkiintoisia persoonallisuuksia ja tapauksia unohtamatta. Löydetään identiteetin ankkureita, joiden avulla ihmiset kiinnittyvät kotiseutuunsa.

Dynaaminen verkkosivusto <http://www.virtuaalituusula.fi/>
on myös Suur-Tuusulan alueen kotiseutupolkujen kirjasto.

Rusutjärven - Siippoon kotiseutupolun tekemiseen ovat osallistuneet seuraavat henkilöt

Heikki Simola, päätoimittaja

Olli Raahenmaa, sukututkija

Sari Rinne, kannet

Airi Töyrymäki, Siippoon kylä ja kieliasun tarkastus

Matti Oksanen, Rusutjärven kylä

Pekka Käyhkö, kohde 1

Elina Munukka, kohde 2

Kurt Winqvist, kohde 3

Siv Winqvist, kohde 3

Veikko Munukka, kohde 4

Matti Oksanen, kohde 5

Pekka Käyhkö, kohde 6

Leena Mattila, kohde 7 ja 8

Hannu Hartala, kohde 9

Veikko Karjalainen., kohde 10

Matti Oksanen ja Markku Vuoristo, kohde 10

Heikki Niemelä, kohteet 11 ja 12

Markku Vuoristo, kohde 13

Anja Lehtinen ja Matti Oksanen, kohde 14

Matti Oksanen, kohde 15, 16, 17 ja 18

Seppo Mentula, kohde 19

Jukka Selenius, kohde 20

Antti Kirvesoja, kohde 21

Antti Kaikkonen, kohde 22

Sakari Lehtimäki, kohde 22

Esko Tuomisto, kohde 23

Kaisa Tapani, kohde 24

Lauri Mattila, kohde 25

Matti Oksanen, kohde 26

Marko Koivisto, kohde 27

Onni Mattila, kohde 28

Paavo Niiranen, kohde 29

Tuija Reinikainen, kohde 30

Antti Töyrymäki, kohde 31

Taina Mattila, kohde 32

Markku Mattila, kohde 33

Airi Töyrymäki, 34

Kaisa Tapani, kohde 35

Teija Turunen, kohde 36

Leena Österlund, kohde 37

Kaisa Luukkonen, kohde 38

Jorma Uronen, kohde 39

Taitto ja paino Painojussit 2021

Lämmin kiitos kaikille, jotka ovat antaneet aikaansa, tietojaan ja valokuviaan kotiseutupolun käyttöön.
Kuvat ja muu materiaali on talletettu Tuusulan museon kokoelmiin.